

К. Юсуф
10-91
+

ЮСУФ ВА АХМАД

ЎЗБЕК
ХАЛҚ
ИЖОДИ

КЎП ТОМЛИК

ЮСУФ ВА АҲМАД

ДОСТОН

Тошкент
Ғафур Гулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
1987

Меҳнаткаш халқнинг озод ҳаёт, фаровон турмуш, адолат ва тенглик, муҳаббат ва вафо, дўстлик ва қардошлик ҳақидаги асрий орзулари — достон, эртақ каби йирик эпик жанрларда кенгроқ, мукамалроқ акс этган. Бу жанрларга мансуб асарларда халқнинг ўтмиш ҳамда порлоқ келажак ҳақидаги оптимистик ғоялари ўзининг ёрқин ифодасини топган. Ана шундай кенг қамровли, озодлик ва юртга муҳаббат руҳи билан сугорилган халқ оғзаки ижоди намуналаридан бири — XVI—XVIII асрларда Хоразмда яратилган «Юсуф ва Аҳмад» достонидир.

«Юсуф ва Аҳмад» достони асосан оғзаки яратилган бўлиб, у ўзида туркий халқлар қаҳрамонлик эпосининг барча анъаналарини яхши сақлаб қолган. Достонда тохтач учун бола отага, ука акага шафқат қилмай қон тўкаётган феодал ҳукмдорларнинг маънавий тубан қиёфаси ўзига хос йўсинда акс эттирилган. Достон Исфаҳон ҳукмдори Бўзўғлонхон ўз жиянлари Юсуф билан Аҳмадни шаҳардан ҳайдаши воқеаси билан бошланади. Кунлардан бир кун Хоразмни босиб олишни кўзлаб юрган Миср подшоҳи Гўзалшоҳ туш кўради. У тушининг таъбирини Чин элидан келган савдагор — Бобо Қамбардан сўрайди. Савдагор Хоразмдан Юсуф ва Аҳмад деган икки йигит келиб сенинг тахтингни эгаллайди, деб башорат қилади. Гўзалшоҳ бу нарсанинг олдини олиш мақсадида Хоразмга Мирзамаҳмуд деган жосусини юборади. Мирзамаҳмуд икки бекнинг ишончига кириб олади. Бир кун Юсуф ва Аҳмад овга чиқиб, чарчаб ухлаб қолганда Мирзамаҳмуд пистирмага қўйган лашкарлари ёрдамида уларни асир қилиб Гўзалшоҳ ҳузурига олиб кетади. Улар Мисрда етти йил зиндонда ётадилар ва ниҳоят сўз ҳамда созда айтиш мусобақасида Гўзалшоҳнинг Кўкча исмли шогирдидан ғолиб чиқиб, бандиликдан озод бўлиб Хоразмга қайтадилар. Адолатсизлик туфайли ўз ёри, диёридан етти йил айрилиб, оғир азобларни тортган Юсуф билан Аҳмад Мисрда лашкар тартади. Ўзига қарши келаятган икки бек лашкарининг куч-қудратини кўрган Гўзалшоҳ жангсиз Юсуф билан Аҳмадга тобе бўлади. Улар қон тўкмай тинчлик билан ўз юртларига, ёр-дўстлари ҳузурига қайтадилар.

Асарнинг қисқача мазмуни мана шундай. Бироқ дostonнинг қизиқарли мазмуни, адолат учун кураш, севги ва садоқат каби олижаноб ғояларни тараннум этиш тез орада ёзма адабиёт вакилларининг ҳам диққат-эътиборини ўзига тортади. Масалан, тез орада у Хоразм халқлари орасида ҳам ёзма шаклида кенг тарқалади. XVIII асрда эса Туркман шоирн Магрупи Гурбанли бу сюжетга мурожат этади. Мана шу тариқа дoston ёзма версияга ҳам эга бўлади. Бироқ халқ бахшилари ҳар бир асарни аудитория талаби билан турли хилда товлантириб айтиш имконияти ҳамда иқтидорига эга бўлганликлари сабабли «Юсуф билан Аҳмад» дostonининг оғзаки версияси ўзининг ғоявий асосларини деярли мусаффо сақлаб қола олган. Дostonнинг ёзма версияси эса бундай эмас. Энг аввало шунини айтиш керакки, ёзма шаклда дoston жуда кенг тарқалган. Бинобарин, традицион сюжет ёзма ҳолда шоир ёки хаттотнинг ғоявий-эстетик савияси, қолаверса, нуханинг қандай муҳитга мўлжалланганлигига қараб турли-туман даражада қайта ишлаб юборилган. Шу бондан дostonнинг айрим литографик нухаларида диний талқин, ғайридинларга қарши кураш каби халқ эпоси ғоявий табиатига бутунлай ёт бўлган ғоялар етакчилик қилади.

Дostonнинг ушбу оғзаки версияси 1927 йилда атоқли фольклоршунос Ҳоди Зариф томонидан маълум ва машҳур ўзбек халқ бахшилари Муҳаммадқул Жонмурод ўғли Пўлкан ҳамда Фозил Йўлдош ўғлидан ёзиб олинган. Ўзбек халқ эпосининг анъаналарини яхши билган ва маълум даврлар ана шу анъаналарнинг барҳаётлигини таъминлаб турган бу буюк икки сиймо ижросида «Юсуф ва Аҳмад» дostonи адолат ва поклик, севги ва садоқат, дўстлик ва қардошлик, бахт ва тинчлик учун кураш ғояларини куйлаш каби халқ эпосига хос хислатларни ўзида мукамал сақлаб қолган. Шунга қарамай у, дostonнинг турли хилдаги ғоявий йўналишга эга бўлган ёзма версиялари таъсирида бўлса керак, узоқ вақт нашр этилмай келинди.

Муҳтарам китобхон! Қўлингиздаги ушбу китоб Ўрта Осиё халқлари ўртасида жуда кенг тарқалган «Юсуф ва Аҳмад» дostonининг халқ бахшилари репертуаридан мустақам ўрин олган оғзаки версиясининг илк нашридан нборат. Ўйлаймизки, ушбу дoston қалбингизда жўшиб ётган ёр-диёр муҳаббатн, қардошлик туйғулари, адолат ва тинчлик учун кураш каби олижаноб ғоялар парвозига мадад беради.

Исфиҳон шаҳрида Бўзўғлон деган подшо бор экан. Бўзўғлон кўп катта подшо экан. Овобек, Бовобек деган куёви бор экан. Овобекдан Юсуфбек бўлди, Бовобекдан Аҳмадбек бўлди. Аҳмадбекнинг энаси ўлди, етим бўлиб қолди. Юсуфбекнинг энасини Лаълихон ойим дер эди. Лаълихон ойим Бўзўғлон подшонинг синглиси эди. Ана, Аҳмадбек ҳеч иложи бўлмай, Лаълихон ойимнинг бир эмчагини эмди. Ана, бу иккови акали-укали бўлди. Бўзўғлонхон подшо буларни тарбият қилиб боқаверди.

Ана, энди орадан беш йил ўтди. Бўзўғлонхон подшо айтди: — Энди булар менга ҳам фарзанд бўлди, ҳам жиян бўлди. Ана, энди булардан уч нарса қарздор бўлдим: отини яхши қўйдим, энди муллога бериб ўқитмоғим даркор, ҳам уйлантирмоғим даркор, — деб уларни тутиб муллога берди. Ана, Аширбек деган Бўзўғлонхон подшонинг оғайниси ҳам бор эди. Ана, баччаларни ўқитаверди. Ана, Лаълихон ойим акасининг хазиначидан, қимматбаҳо моллардан, кўп дунёликдан йиғиб қўювди. Баччалар тўққиз ёшга кирди. Кундан-кун баччалар ишни тузаб, жуда яхши меҳмонхоналар солиб, келган одамларни хўб кутиб, димоғини чоғлаб, қорнини дўппосдай қилиб тўқлаб жўнатиб юбораверди.

Аширбек сардор Бўзўғлонхон подшонинг сардори лашкари эди. Ана бу хизматни ташлаб, Юсуф билан Аҳмадга хизматкор бўлиб кетди, энди. Юсуф билан Аҳмадбекнинг этагига Аширбек сардор калласини солиб, ўлгунча хизматкорингман, деди. Ана, бир меҳри юз бўлиб, кундан-кунга яхши кўриб, хўб асватлаб боқаверди. Ана, Юсуф билан Аҳмадбек баччанинг қилган иши подшодан илгари бўлиб кетди. Бир хил жанжал-жунжални буларга арз қилиб, шуларнинг тилдан айтиб кетаверди. Эл ҳаммаси шуларга овнаб¹ кетди.

¹ Оғиб, улар томонига ўтиб.

Ана, Бўзўғлонхон подшонинг олдидаги вазирлари, сап яхши кўрадиган хизматкорлари бу гапга чидай олмай, Бўзўғлонхон подшога айтди: — Э тақсир подшоҳим. Сизни Аҳмад билан Юсуфбек ўлдириб, ўрнингизга подшо бўламан, деб юрибди. Ҳеч гапдан хабарингиз йўқ сизнинг.

Ҳаммаси подшога шу гапни қарор қилди. Бўзўғлонхон подшо айтди: «Ҳай аттанг-ай. Шу тўқсон икки машойхнинг айтган гапи рост экан. «Кўзи боққан мой ошайди, етим боққан қон ошайди» дегани рост экан. Сўнгги пўшаймон ўзингга душман. Ана энди чиқариб дорга тортсам, одамлар ҳай аттанг-ай, айниган подшо икки етим баччаларни дорга тортди, деб айтса. Ула-ўлгунча ўзим маломатга қоламан.— Энди қандай қилсам лозим бўлади?»— деди амалдорларига қараб. Амалдорлардан бировни у деди, бирови бу деди.— Подшо турурсиз, ўзингиз биласиз. Нима десангиз — хизматкорингизмиз, нима айтсангиз, айтганингиздай қиламиз, деди.— Бўлмасам, уларни оғуйли қилиб юбораверамиз, деди. Юсуфбек билан Аҳмадбекнинг ҳам анжоми тўғри бўлиб қолган экан, деган¹ йигитдан ўн бир юз хизматкор бўлиб қолган экан. Аширбек сардор асбоб-анжомини ростлаб, шу подшолик салтанатли бўлиб қолган экан. Ана, энди бу ерда Аширбек тураверсин, энди сўзни Бўзўғлонхон подшодан эшитмак даркор.

Бўзўғлонхон подшо аччиғи қаттиқ келиб, катта аждарҳо илондай қўзғолиб, ўз қўли билан хат ёниб, бировдан бериб юборди. Хатни олиб бориб Юсуф билан Аҳмадбекка берди. Жамоат жам бўлиб турган ерда Бўзўғлонхон подшонинг юборган арза хатини ўқияпти, одамлар эшита-япти. Ана, Бўзўғлонхон подшонинг арза хатини кўринг:

Уғри, каззоб келар эмиш қошига,
Зақум қуяй ичаётган ошига,
Ўлганларнинг қузғун қўнар гўшига,
Чўқ² савдолар солай ўзим бошига,
Бир шаҳарда икки йўлбарс нем ишлар?!
От чоптирай Исфиҳоннинг даштига,
Рози бўлсин мендай пошшо ишига,
Қоронғи кун солиб қўяй бошига,
Соп ёмоплар келар эмиш қошига,
Бир шаҳарда икки йўлбарс нем ишлар?!
Кечасиман молни қувиб келармиш,
Ҳар қишлоққа ташвишларни солармиш,

¹ Менман маъносида.

² Кўп.

Ҳангама, чақчағин қилиб оқшомда
 Исфиҳон шаҳрига пошшо бўлармиш,
 Тулки, шағаллар ҳам қоплон бўларма?!
 Қутулмайди қайғу билан ҳасратдан,
 Бир пасл¹ тушмасин ҳаммаси отдан,
 Аҳмад-Юсуф кетсин Исфиҳон юртдан,
 Зоғу зағаллар ҳам арслон бўларми?!
 Кетаверсин чўртта Исфиҳон юртдан,
 Шундай гаплар, шундай сўзлар бўларми,
 Мен ўлган сўнг юрт ёмонга қоларми,
 Калхат, калжўжа² ҳам подшо бўларми,
 Бир шаҳарда икки подшо не қилсин,
 Ҳар қандай қушдан ҳам туйғун бўларми?!
 Бор, кетсин энди Исфиҳон юртдан,
 Ҳар қандай нтдан ҳам подшо бўларми,
 Бир шаҳарда икки подшо не қилсин?!

Бу сўзнн Бўзўғлонхон подшодан эшитиб, Юсуфбекнинг олдидаги йигитларн йўлбарсдай қўзғолиб, жойидан туриб, қинидан қиличини олиб, Аширбек сардор жойидан туриб, ғайрати юзига тепиб, бир сўз айтаяпти. Ана, қариндошларга қараб Аширбек сардорнинг айтаётган сўзи:

Қариндошлар, сўзга қулоқ солинглар,
 Нима десам, айтганимда бўлннглар,
 Энди Исфиҳондан одамни йиғиб,
 Бўзўғлоннинг калласини олинглар,
 Бўзўғлон подшони уриб ўлдириб,
 Аҳмадман Юсуфни подшо қилинглар.
 Ҳаммангиз ўқннглар зеру забарди,
 Қўлга олинг болта билан табарди,
 Айтганимни ҳаялламай қилинглар,
 Исфиҳон шаҳрига қилинг хабарди.
 Қариндошннинг ҳаммасини оп кенглар,
 Уруш тараддусин ҳаммангиз енглар,
 Элатдан опкелиб ботир йигитни,
 Бўзўғлон подшонинг калласин онглар.
 Юсуф билан менинг Аҳмаджонимни
 Бўзўғлон ўрннга подшо қилинглар.
 Эр йигит бировга сирин айтарми,
 Темир найза эговласанг ўтарми,
 Подшо келинглар деса бу элдан,
 Мард йигит ҳам қон тўкишмай кетарми?!

¹ Фурсат.

² Пати чиқмаган жўжа.

Ҳар тарафдан қариндошни оп кенглар,
 Айтганима, бекларим, хайр денглар.
 Бўзўғлоннинг уйларини талатиб,
 Уликларин кўчаларда сўлатиб,
 Бола-чақасини уйда йиғлатиб,
 Бўзўғлоннинг калласини олинглар,
 Аҳмаджон, Юсуфни подшо қилинглар.
 Отга миниб, ўткир қамчи чотамиз,
 Улмай, тириклайин қайтиб кетамиз,
 Шундай нақшли иморату ҳовлини
 Улмайгина қайтиб ташлаб кетамиз?
 Еппа-ёвлик отга мининг, шерларим,
 Юринг, Бўзўғлонман саваш этамиз.
 Бора солиб тахту бахтин оламиз,
 Бўзўғлон подшони зиндон қиламиз.
 Аҳмадман Юсуфни подшо кўтариб,
 Қуллуқ дейшиб хизматини қиламиз.
 Бир куни келмоқнинг кетмоғи бордир,
 Хўп можаро қилиб Исфиҳон элда,
 Бўзўғлон подшони уриб ўлдириб,
 Подшоликни ўликларга тўлдириб;
 Аҳмадман Юсуфни подшо қиламиз.
 Еппа мининг, биродарлар, бедовга!

Ана, энди Аҳмад билан Юсуфбек жойидан туриб,
 Аширбек сардорга қараб, олдидаги йиғитларига қараб: —
 Эй қариндошларим, бундай беадабчилик сўзни сўзламан-
 гизлар, подшо ҳақиқий худонинг ўзи. Ана, худонинг соя-
 сидан бўлади, ернинг устидаги шаҳарларнинг подшоси.
 Ҳар бир ерда одам бир пайғамбарнинг уммати,¹ ана шу-
 нинг ҳаммаси подшойи мажозий турур. Хоҳ ўрис, хоҳ ҳин-
 ди-подшойи ҳақиқий. Кимни хоҳласа, подшойи мажозий
 қилади. Ана шуйтиб шаҳарларга подшолик қилади, гапи
 эм бўлади. Бўзўғлон подшо подшойи мажозий турур. Биз-
 ларга подшолик худодан изн бўлган йўқ, деди. Шунча
 гапларни Юсуфбек айтиб, қариндошларига қараб, бир сўз
 деяпти. Ана, энди элатияга қараб Юсуф билан Аҳмадбек-
 нинг айтаётган сўзи:

Ўз ҳолни билмай сўйлар нодонлар,
 Нодонларни юраги тўла қонлар,
 Амри подшо вожиб, юринг, кетамиз,
 Энди бизга юрт ҳаромдир, ёронлар.

¹ Қўлёзмада миллати.

Қурбон бўлсанг мард йигитнинг бўйига,
 Иш билмасни асти қўйманг ройига,
 Меҳмон борса бахилларнинг уйига,
 Атай қопиб ҳарна феълин билдирар,
 Энди бизга юрт ҳаромдир, ёронлар.
 Қулоқ солинг гапнинг ёлғон-ростига,
 Отин минган чопар тараф қасдига,
 Қўрқоқ билан борсанг ёвнинг устига:
 «Кел-ҳа» кел», деб феълу ҳуйин билдирар,
 Энди бизга юрт ҳаромдир, ёронлар...
 Уликларни боғ бўғдойдай чотамиз,
 Амри подшо вожиб, кетинглар, депти,
 Юринг, беклар, энди юртдан кетамиз.
 Уз сўзини билмай сўзлар нодонлар,
 Энди бизга эл ҳаромдир, ёронлар.
 Ёппа мининг отга, элдан кетамиз,
 Кетганимиз хўп интифоқ¹ бўламиз,
 Аширбекни сардор лашкар қиламиз.
 Юрт ҳаромдир, баринг минингиз отга,
 Бўзўғлоннинг айтганини қиламиз.
 Элдан кечдик, юринг, жовлик кетамиз,
 Насва² тортган жойга ҳайдаб етамиз,
 Ажал етса, ўлиб майдон ичида,
 Душман билан, юринг, саваш етамиз.
 Мининглар, оғайни, ёппа бедовга,
 Юрт ҳаромдир, энди элдан кетамиз.

Ана, энди Юсуфбекнинг айтган насиҳатини олди, эсли-лар қулоқ солди. Дуруст, Юсуф билан Аҳмаднинг айтгани маъқул, деган кўп бўлди. Аширбек сардор айтди: — Шундай нақшкори иморатимни, ҳузур-ҳаловатимни, анжом-асбобимни ўлмай ташлаб кетмайман. Айрил-айрилга келса, Исфиҳон шаҳрида бари ўзимнинг қариндошим. Бўзўғлон подшо озгина урув³. Мен нечук шу зўрлигим билан, шу кўплигим билан элни ташлаб кетаверай? Мен икки яшар бола эмас, кет дегани билан кетаверадиган. Ё ўлиб кетаман, ё Исфиҳон шаҳрини олиб кетаман, деди.

Аширбек сардорнинг ҳар кўзи машъалдай бўлиб, ҳар туклари чопонини тешиб ўтаверди. Ана шунда ҳеч ким тоқат қилолмади. Юсуф билан Аҳмадбек хайр-маъзур айтиб, ёмон айғир энасига чопади, деган гап бор. Ана, йигит

¹ Иттифоқ.

² Насиба.

³ Уруғ.

бўлиб чиқиб, дарров тоғаси билан уришди, деган гап қолмасин, дўсту душман маломат қилмасин, юринглар, кетамиз, деб бир сўз айтаяпти. Шу элатияга қараб, Юсуфбекнинг айтаётган сўзи:

Бу гапларга юрак-боврим¹ эзилди,
Чопилса, отларнинг думи сузилди,
Худодан ғазабдир, подшодан азоб,
Нон-насибам Исфиҳондан узилди,
Амри подшо вожиб, юринг, кетамиз.
Бир нечалар хўб қилди деб айтади,
Бир нечалар элда оғнаб ётади,
Нон-насибам на шаҳарга тортганди,
Насва тортган одам элдан кетади,
Ортинг анжомларни, элдан кетамиз.
Ифвогар гапиман кет деб айтганди,
Худо деган муродига етганди,
Бу ишлар худонинг иши, халойиқ,
Ё тупроғим, нон-насибам тортганди,
Элни йиғинг, юринг, жовлик кетамиз.
Ёмғир ёгса ёна майдон тайрилсин,
Ёмон одам қанотлари қайрилсин,
Сўнг пушаймон қилар Бўзўғлон тоғам,
Бизга тамлик² одам элдан айрилсин,
Бир шаҳарга насва тортган кетамиз.
Соп катта одамлар фирибди қилди,
Тоғамнинг хаёлини ўғирлаб олди.
Гапга ишониб тоғам фирибда бўлиб,
Бу ишлар, ёронлар, худодан бўлди,
Бизларни деганинг, айрил, кетамиз...
Қариндошлар, оғайинлар, юринглар,
Насва тортган жойга илғаб етамиз.
Тақдир қилган жойда ватан қиламиз,
Ажал етган жойда бир кун ўламиз.
Одам бўлиб Бўзўғлонман урушсак,
Бошқа подшоларга кулги бўламиз,
Насва тортган жойда ватан қиламиз,
Амри подшо вожиб, юринг кетамиз.
Худонинг ишини энди нетамиз,
Неча чўлдан, неча тогдан ўтамиз,
Бу ишлар раззоқнинг иши, халойиқ
Сир билдирмай Исфиҳондан кетамиз.

¹ Бағрим.

² Танлик, қарашлик.

Тушмасин ҳеч кимнинг моли таловга,
Тиклаб қараманглар Исфиҳон элга,
Бағир қилманг, элдан чиқиб кетамиз,
Бизни деганларинг, мининг бедовга.

Ана, энди шу олдидаги ўтирган жами қорақўзлар: —
Ҳа, бизлар сизни подшо қилдик. Нима десангиз, банда
фармонингизмиз, тирик бўлсак, бир тепадамиз, ўлик бўл-
сак бир чуқурдамиз, деди.

Аширбек сардор ноилож жиянларининг гапига бўйин
қўйди. Энди Аширбек сардор, бизни деганинг айрил, деб
элга от чоптирди. Аширбек сардорнинг гапи билан ўн бир
минг уйли Исфиҳондан гурру-гурру, бўп, Аширбек сардор-
нинг қишлоғининг теварагига келиб, анжом-асбобларини
тушириб, Юсуф билан Аҳмадбекка бориб салом қилди.
Шунда Юсуф билан Аҳмад саломини олиб, қоринни тўқ-
лаб, димоғини чоғлаб, ҳаммасини тарбият қилиб сақлаб,
тунни ўтказди. Бир нечаси ёвгарлик бўладиганга ўхшайди,
дейишиб, эрта билан кун чиққанда ўн бир минг от-анжо-
ми шай йигит келиб, Юсуф билан Аҳмадга қарор қилиб,
ўзини навкарликка берди. Ана, Аширбек сардорнинг Ва-
фобек деган ўғли бор эди, Оқбилак деган хотини бор эди.
Юсуфбекнинг Лаълихон деган энаси бор, Қалдирғоч¹ де-
ган синглиси бор эди. Ана, энди Аширбек сардор сардори
лашкар бўлиб, халққа бир сўз айтаяпти:

Оғуйли қилди борингни,
Сабил қилди шаҳарингни,
Қариндошлар, биродарлар,
Элдан қувди барингни.
Еталаб кенглар норингни,
Подшо ҳайдади барингни,
Норга ортинглар зарингни,
Хотин, бола-чақаларингни
Бизни деганларинг юргин,
Оп кетай энди барингни.
Оққан кўздан қонли ёшлар,
Булкулласин юрган даштлар,
Кетамиз Исфиҳон элдан,
Юринг энди, қариндошлар.
Сўз чиқади қизил тилдан
Турна учар ойдин кўлдан,
Ҳеч нарсанг элда қолмасин,

¹ Қўлёмзада ва шевада қалдирғоч.

Юринг-а Исфиҳон элдан,
Юринглар, дарров кетамиз.
Ғулғула соп тилотнингга,
Танангдаги ҳайбатингга,
Мен розиман сумбатингга,
Баринг мининглар отингга,
Жамоат, юринг кетамиз.
Насиба тортган жойга,
Қнсташиб ҳайдаб етамиз.
Чанг қилинглари далаларни,
Булкуллатнинг далаларни,
Тоғдан теринг лолаларни,
Еппа- ёвлик ияртиринг,
Туяга миндириб олинг,
Хотин-халаж, болаларни,
Еппа юринглар, кетамиз.
Бўзўғлон подшо билмасин,
Чиқиб можаро қилмасин,
Элингдаги ҳеч нарсангиз
Исфиҳон элда қолмасин,
Еппа юринг, қариндошлар,
Энди элатдан кетамиз,
Бир шаҳарларга етамиз,
Олдимиздан тараф чиқса,
Тинмайин бизлар уришиб,
Зўрлик билан элин олиб,
Қўлимиздан ҳоким қилиб,
Неча ғовлардан ўтамиз.
Насва тортган жойга бизлар,
Юринг, қариндош, кетамиз.
Душманларга савдо солдик,
Темир эдик чўян бўлдик,
Урушга энди талаб қип,
Талаб қилдик, одам бўлдик,
Юринглар элдан, қариндош,
Исфиҳондан жудо бўлдик.
Томошайланг¹ ҳимматига,
Вафобекдай фарзандига,
Ҳамма қойил қудратига,
Элатимдан айрилдим, деб
Аширбек минди отига.
Минди бўзотнинг белига,
Худони айтиб тилига,

¹ Томоша айланг.

Пулат найза манг, деб берди,
 Аширбек сардор қўлига.
 Асли Чингизхон авлоди¹,
 Узи Жулдирган зурёди,
 Тоға дейшиб отга минди,
 Юсуф, Аҳмад қўлқаноти.
 Талотўп соп элатига,
 Томошайланг ҳимматига,
 Ҳеч бандадан қўрқмаймиз, деб
 Ҳамма минади отига.
 Шавкат қилиб карнай тортди,
 Подшодан зўр сиёсати,
 Узи Чингизхон авлоди,
 Ёппа-жовлик фуқаролар.
 Анжомни туяга ортди.
 Бола-чақа, кучуклари
 Ҳеч қолмайин чиқиб кетди.
 Тоғни туман чалдирмади,
 Юбормайди Бўзўғлонхон,
 Бўзўғлоннинг амалдори,
 Бу гапларни билдирмади.

Ана, энди бойна² Бўзўғлонхон подшонинг одамлари Юсуф билан Аҳмадни кунлаб, ўзлари қилувди бу ишни. Ана, ҳеч ким тараф этиб, беклар кетди, деб айтмади. «Хўп бўлди, улар кетса кетсин, юртнинг катталгини ўзимиз қиламиз»,— деди. Бўзўғлонхон подшо бу гапни билганда, буларни юбормас эди. Ана, энди булар буёқда тураверсин, энди гапни Юсуф билан Аҳмадбекдан, Аширбек сардордан эшитмак даркор.

Ана, энди Юсуф билан Аҳмад, Аширбек сардор: «Ҳай аттанг, бир қон тўкмай кетдик», деб пушмоншиб, бекларнинг йўлга тушиб кетиб бораётган сўзи:

Илдам отни топаман,
 Соп бўзоти ёмонди,
 Беклар элидан кетди,
 Бўзўғлоннинг гапнман.
 Туяларга юк ортди,
 Тупроқларни чангитди,
 Оғуйли бўп Аширбек,

¹ Айрим ўзбек уруғларининг келиб чиқишини Чингизхон авлоди билан боғловчи нақллар халқ орасида мавжуд. Бу ерда шунга ишора бор.

² Боява ҳалягина.

Юсуф, Аҳмад жияни,
Сатта ўткир ғўчоқлар,
Сатта ботир айрилиб,
Ғазо дейшиб йўл тортди.
Осмонда борди юлдуз,
Бир-бирига айтиб сўз,
Исфиҳондан чиқишиб,
Сатта бирдай ботирлар
Йўл юрди тун ҳам кундуз.
Сатта беклар гаплашди,
Душман чиқса уришди,
Юраги қайнаб тошди.
Жондан кечиб ботирлар,
Қўринган шаҳарларда
Тараф билан уришди.
Беклар жонини сотди,
Ажалли ўлиб кетди,
Бежой кўп кун йўл тортди,
Орадан беш ой ўтди.
Урганч, Хива одами
Ёв келди, деб эшитди.
Урганчининг подшосига
Одамлар бориб айтди.
Эралихон подшоси
Бу гапларни эшитди.

Ана, энди Урганч шаҳридан, Хивадан, Шавракдан, Маридан, Элсоридан — ҳар тарафдан одам келиб, Эралихон подшога айтди:—Исфиҳон юртидан, Чингизнинг авлодимиш, Сафо ўғли Чаққондай зот эмиш, Аширбек сардордай лашкарбошиси боримиш, Аҳмадман Юсуф деган бир катта боримиш, беш ойдан бери қанча шаҳарлардан ўтиб келаётганмиш. Ана энди, Эралихон подшо, ўзингиз биласиз. Биздан айтмоқ, сиздан эшитмоқ, деди.

Ана, энди Эралихон подшо бу сўзни эшитиб, йиғилган халққа қараб бир сўз айтаяпти. Ана, Эралихон подшонинг одамларга қараб айтаётган сўзн:

Амалдорлар, юртга беринг даракди.
Ёв кўп бўлса, бомир йиғит керакди (р).
Хазина эшигин очинг, вазирлар,
Тақиб чиқинг, бедов отман яроқди.
Милтиқ билан найза эр йиғитга керакди (р),
Чопқиллашиб от жоловин қўйинглар,
Сирни айтмай қовоқларни уйинглар,

Хазина эшигин очинг, донолар,
Элбегини, подшоларни жийинглар.¹
Бу гапларга кўнгилларим қабарди,
Отларга ясанглар дарров эгарди,
Ев-яроқни, от-анжомни шайланглар.
Имтиҳон кун хонга қўйинг даракди.
Нима десам, чопқиллашиб қилинлар,
Кеп қолмасин, тараддудда бўлинлар,
Сарпой кийган менинг хизматкорларим,
Шералихон, Ойхондайин подшони,
Дарров бориб мунда айтиб келинлар.
Бирдан келиб қолса, бўлар қиёмат,
Кетмагай-да биздан энди адолат,
Дарров эл оғасини мунда йинглар,
Дарров қилин, халойиқлар, маслаҳат.
Евгарчилик ёмон ишдир—қабохат,
Сарбозларни эгам қўйсин саломат,
Ёмон нш элатга пайдо бўлибди,
Кеча-кундуз тинмай қилинлар меҳнат.
Ўлгандай онҳазрат қилгай шафоҳат,
Имониман кетган қандайин давлат,
Эл оғасин, амалдорни йинглар,
Моллар сўйиб, дарров қилин маслаҳат.

Эралихон подшо шунча сўз айтди, қўрқоқларнинг юрак-лари бўлк этди, ботирларнинг кўнгли қайнаб кетди, от-отини миниб олиб, подшоликдан кеча-кундуз тинмай элат-га кетди:

Худога етгай-да банданинг зори,
Бузилмасин банданинг кирдикори,
Эл оғаси Ойхон билан Кунхонга —
Катталарга бориб тегди хабари.
Семиз моллар подшоликда сўйилди.
Хумсаларнинг қовоқлари уйилди.
Бир кеча-бир кундуз вақт ўтганда,
Қўй-қўзилар тузга чопгандай бўлиб,
Урганч элдан катта-кичик йиғилди.

Ана, энди ҳаммаси Эралихон подшога келиб салом берди, салом-алик қилди. Ана шу ҳамма келган одамлар худо-ё бор бўлгин, худо-ё давлатинг энёд бўлсин, деб лис қилди. Ана, энди подшоликка маслаҳат ташла

¹ Йинглар.

Кунхон, Нодирбек султон, Шералихон деган хонлари айтди:— Эй подшоҳим, булар ҳам яхши одамлар экан, эшитдик. Яхшилар билан яхшиларнинг урушмоғи ҳеч тўғри эмас. Аввал узр-маъзур айтиб кўрайлик. Нодирбек султон деган Эралихон подшога қараб, бир сўз айтаяпти. Ана, энди Нодирбекнинг Эралихон подшо, келган халойиққа қараб айтаётган сўэн:

Не иш бўлса пешонадан кўрайлик,
Урганч элга ёппа дарак берайлик,
Подшоликда элчи деган бир гап бор,
Тортиқ қилиб неча иззат, ҳурматман
Чикиб туриб келган ёвни кўрайлик.
Ундан сўғин элдан кўп лашкар олиб,
Келган ёвман сўғин жанжал қилайлик.
Ҳеч бузилманг Урганч элнинг одами,
Сарпой кийгин, инъом-эҳсон олавер,
Тирқираманг, хўп иттифоқ бўлайлик,
Душман бўлса, сўғин савдо солайлик.
Маслаҳат шул — аввал кўриб келайлик,
Дўстми-душманми бориб билайлик,
Шунга қараб сўнгман ишни қилайлик.
Шунча дедим, мен ҳам сиздай бир одам,
Жамоат, маслаҳат қандай бўлади?

Ана, энди Ойхон подшо халққа қараб, Эралихон подшодан сўраб, турган жами қорақўзларга қараб, бир сўз айтаяпти:

Эралихон, шоҳим, эшитинг додти,
Ҳуркунчилик¹ бўлди Урганчнинг юрти,
Аввал бориб туриб салом бералик,
Бизга беринг тўбичоқ яхши отти.
Маслаҳат сўрадик соп бир нечадан,
Зардолидан² туршак³, бўлар довчадан,
Минг бедов от сайлаб беринг бизларга,
Мингта беринг соп қорақош баччадан.
Неча ғулом беринг, яхши қуллардан,
Хабар олиб туринг сўнгман эллардан.
Ҳар турли овқатлардан тайёрланг,
Тайёрлангиз минг дастурхондан.

¹ Қўрқинчилик, ваҳимагарчилик маъносида.

² Урик.

³ Урик қоқи, қуритилган ўрик.

Обод қилсак элни — Урганчдай жойни,
Оллоҳим кеткаргай юракдан ўйни,
Тортиқ-таролғи қип бориб кўрайлик,
Тайёр қип берингиз мингта сарпойни.
От чопайлик Урганч элнинг даштига,
Банда кўнар худойимнинг ншига,
Шунча обрў қилиб бориб кўрайлик,
Бориб кўрсак Юсуфбекнинг қошига,
Жамоат, маслаҳат қандай бўлади?
Бу гапларга қизилранглар сўлмаса,
Яхши одам ёмонликни кўрмаса,
Урганч элдан келган, жовлик қариндош,
Тағин-а сизларга малол келмаса,
Гапиринг, маслаҳат қандай бўлади?
Эралихон подшо, беринг жавобни,
Айтувчи аҳмоқдир, тингловчи доно,
Муьда келган Урганч элнинг йигити,
Ёронлар, маслаҳат қандай бўлади?

Ана, энди элдан келган эл огалари, тўпчибошлар, элбе-гилар, доно вазирлар, сон гарданкаш полвонлар, сон мўйса-фид қутби замонлар:— Маъқул сўзга қорув йўқ,— деди.— Эр назар қилмай ҳеч гап бўлмас эмиш, подшо етар-етмас одамми. Шу Ойхоннинг айтганини берсин, бориб кўрмоқ даркор, деди. Ана шу гапга элдан келган амалдорларнинг ҳаммаси:— Дуруст, деди.

Ана, Эралихон подшо минг бедов от, мингта қорақош маҳрамбачча, ҳар турли овқат, минг сара дастурхон, бўхча-бўхча сарпой хачирларга ортиб, сатта подшо сифатли сулув йигитлардан шон-шавкати билан олиб, Юсуф билан Аҳмадбекнинг олдига Урганчнинг доно одамлари Нодирбекни бошчи қилиб жўнаб кетди. Етти кеча етти кундуз йўл юриб, кун ёйилай-кун ёйилай деганда, Юсуф билан Аҳмадбекнинг лашкари ётган ерга яқинлаб етди. Билқиллаб тўзон осмонни тутди. Юсуф билан Аҳмадбек ҳам Исфаҳондан келгунча ҳар элдан қўшилиб, оғир лашкар бўлиб кетиб эди. Ана, энди қоровуллар бориб, юраги қинидан чиқиб, Юсуфбекка қараб, бир сўз айтаяпти. Ана, Аймак билан Боймат қоровул-нинг айтаётган сўзи:

Ассалом алайкум, бекларим,
Икқулоғим¹ чнппа битди,
Ҳаммаёқни дупир тутди,

¹ Икки қулоғим.

Келаётган бу дупирга
Миямиз айланиб кетди.
Ҳамма ерни тўзон тутди,
Дўст-душманми, билмадим,
Оғно лашкар энди етди.
Хабар беринг одамларга, ҳайю-ҳайла,
Чўлни лашкар босиб кетди.
Тағи бепарво бўлмасин,
Ҳамма ерни одам тутди.
Ажалли урушда ўлар,
Мард йигит йўлбарсдай бўлар,
Чоппа-чоқ бўлсин одамлар,
Ҳалзамон душман кеп қолар,
Рустамдай саваш бўлар,
Бу чўллар ўликка тўлар,
Улиқлар чалкашиб қолар.
Тағи беармон бўлмасин,
Бир паслда келиб қолар.
Товда кўкмак бодомларга,
Қорним тўлди ғамларга,
Душман кеп айланиб олар,
Дарак беринг ботирларга,
Кўрганининг тўкилар ёши,
Учар чўлнинг тўқли қуши,
Бу ишлар фалақнинг иши,
Дарак беринг ботирлага,
Бўлар Алининг савашини.
Бу талотўп ёмон бўлди,
Товин босган тумон бўлди,
Дўстми, душманми, билмайман,
Қай шаҳардан душман келди.
Қиёмат қойим бўлди,
Ҳамма ерда тупроқ чангиб,
Оғир черик етиб келди.
Юсуф, Аҳмаджон, чоқ бўлинг,
Уруш энди яқин қолди.
Асло қочмай беринг туриш,
Шердай бўп қилинглар хуруш,
Жондан кечиб беринг жазо,
Еронлар нияти ғазо,
Душман келса қилинг уруш.
Ажалнинг тўнин бичайлик,
Душман кўкрагидан санчайлик,
От, анжомни чоқ қилинглар,
Уруш кўрган сатта ботир,

Чоқ бўлинглар жондан кечиб,
Душман келса савдо солинг,
Ошно бўлса олиб келинг,
Чоқ бўлиб чиқинг олдига,
Уламан деб хафа бўлманг,
Кеча-кундуз уруш қилинг,
Чоқ бўлинг энди, навкарлар,
Ҳаммангиз тарадди қилинг.

Энди бир ғулғула пайдо бўлди, бул энди қўрққанидан ҳовлиқиб айтди. Ана, энди дарров ёв босиб қолгандай бўп, отни ушлаган юган тополмай, юган топган от тополмай одамлар шошиб қолди. Ана, Юсуф билан Аҳмадбек, Аширбек сардор отга миниб, қип-қизил яшнаб, ўзини ўлимга тайёр қилиб, Вафобек туғни ушлаб, чоппа-чоқ бўлди. Булар чоғланаверсин, гапни буёқдан эшитмак даркор. Нодирбек султон ўнта йиғит билан отлари оппоқ кўпикка ботиб, қиличини бўйнига солиб, қўлини кўкрагига олиб, сипоҳилик одобини қилиб, Юсуф билан Аҳмадбекка қараб, салом бериб, ўн қадам-ўн қадам одоб билан орқага қайтди. Беклар ҳам салом берди, булар ҳам салом берди.

Ана, энди сўзни Нодирбекдан эшитмоқ даркор. Нодирбек султон Юсуфбекка, Аҳмадбекка, Аширбек сардорга қараб, бир сўз айтапти:

Ассалом алайкум, улуғ подшоғим,
Тортиқ қилиб бизлар келдик кўргани,
Сиз билан ҳамнша бирга юргани,
Балки элимизга олиб боргани.
Кўрдим, йўқ экан юракда ғуборинг,
Хумсага тушмасин худо-ё оринг,
Олдинда бор экан арслондай шеринг,
Томошага келдик бизлар ҳаммамиз.
Урганчининг шаҳрига етди хабари,
Эралихон ёв келди деб эшитди,
Эралхон ёв келди деб эшитди,
Минг бедовман қорақошли маҳрамни
Тортиқ қилиб сизга мани жўнатди.
Юзинг кўрай фарзандим деб подшоғим,
Яхши кўриб шунча тортиқлар тортди.
Бориб туриб, салом бериб кенглар деб,
Амри подшо вожиб бизни жўнатди.
Оту овозангиз, шону шавкатинг,
Ҳамма одам бу гапларни эшитди.

Яхши сарпой, мингта сари дастурхон,
Бориб кўринглар деб подшомиз айтди.
Биз ўқндик ташдид билан забарни,
Худо-ё кетгаргин юракдан черни,
Дуогўймиз, тортиқ олиб келганмиз,
Эралихон подшо бизни юборди.
Хачирларга сарпой, дастурхон ортди,
Подшоларга деҳқоннинг кўп роҳати.
Юсуф билан Аҳмад йўлбарс келди деб,
Яхши маҳрам, неча гулом тортиқ қип,
Эралихон сизга бизни жўнатди.

Ана, энди бу гапни Нодирбек султондан эшитиб, Юсуф-бек отдан тушди. Аҳмадбек ҳам отдан тушди, Аширбек сардор ҳам отдан тушди. Шунда Нодирбек султоннинг келган ўн одами буларнинг Рустамга ўхшаган ғайратини кўриб, жони чиқай деб кетди, буркиллаб жон бурнига етди, қулоғи тос тепадан ўтди, кўзлари ола-була бўлиб қўрқиб кетди. Ана, энди Юсуфбек ҳам буларнинг қўрққанини билиб, буларнинг ошнолигини билиб, кулмаса ҳам кулгандай бўлиб, бир сўз айтаяпти. Ана, энди Юсуфбекнинг Нодирбек султонга қараб яхши сўз айтаётгани:

Худойим олмасин тандаги жонни,
Шайтон келиб урламасин¹ имонни,
Вафобек, чироғим, тушгин отингдан
Еш-ёшгина ўзингдай бола олиб,
Неча одоб билан саломлар бериб,
Бориб олиб келгин келган меҳмонни.
Меҳмонларга анжом-асбоб қилингллар,
Яхши гилам, олачадан солингллар,
Салом бериб чиқиб барин олдига,
Иззат-ҳурмат билан олиб келингллар.
Кўп бўп борсанг, қўрқиб қолар меҳмонлар,
Дўсту душманларни олиб келингллар,
Яхши сийлаб хўп анзират қилингллар.
Худо берган меҳмон атоян худо,
Меҳмон деган момонгиздан улуғдир,
Яхши иззат қилиб, сийлаб турингллар.
Вафобекжон, дарров ўзинг чоқ бўлгин,
Холис ошно экан, олиб келингллар,
Душман бўлса, пўлат найза суқингллар,
Оша одамга қоматингни букнингллар.

¹ Ўғирламасин.

Вафобекжон, сатта беклардан олиб,
Салом бериб, ўйнаб-кулиб чиқинглар.
Бевош-ҳавош бирор нарса демасин,
Айтадиган гапин айтиб қўймасин,
Хўп сийланглар бунда келган меҳмонни,
Меҳмонларнинг бағри куйиб қолмасин.
Кўп одам-да, ҳам яхши, ҳам ёмон бор,
Бирор одам меҳмон ёмон демасин.
Хўп иззат қип олиб келгин меҳмонни,
Бир-бир салом бериб келсин жойига,
Хизматкордан бўлак одам келмасин,
Вафобекжон, эшит айтган сўзларни,
Кўлга бориб отсанг қўнғир ғозларни,
Хўп сийланглар, яхши хизмат қилингллар,
Подшосига мақтаб кетсин бизларни.
Ҳамманг бориб салом-алик қилингллар,
Нима деса, айтганида бўлингллар,
Қаттасининг жиловидан етаклаб,
Ҳар ким сийласа ўзини сийлар,
Бориб меҳмонларни олиб келингллар.
Юсуфбек бекларга бу сўзни айтди,
Қуллуқ деб ҳаммаси минибди отди,
Ташлаб кетди найза билан пўлатди,
Сатта сулув, ойга ўхшаган болалар,
Меҳмонлар олдига чиқишиб кетди,
Меҳмоннинг олдига ҳаммаси етди.
Меҳмонларнинг бориб вақтин хушлади,
Борган болалар лабини тишлади,
Салом бериб келган бул меҳмонларни
Ҳаммасини от-отидан ташлади.
Кулишиб, кўришиб меҳмонлар билан
Меҳмоннинг вақтини бежой хушлади.
Юрингллар деб меҳмонларни ияртиб,
Юсуф билан Аширбекнинг олдига,
Меҳмонларни иззат қилиб оп қайтди.
Хушвақтчилик одамга раниматди,
Утиришга сайи билинг навбатди,
Бежой меҳмонларни иззатлар қилиб,
Юсуфбек билан Аҳмаджоннинг олдида
Бориб туриб беклар шу деб кўрсатди.

Ана, энди борган меҳмонлар ҳам Аширбек сардорни,
Юсуф билан Аҳмаджоннинг Рустамга ўхшаган қадди-
қоматини кўриб, бир нечаси салом бериб, бир нечаси қўрқ-
қанидан салом беролмай қолди. Кўпа, гилам, олача солган

экан, меҳмонларга тараддуд кўрган экан. Энди буларнинг дўсти бегаразлигини билиб, Юсуфбек, барча фуқаролар, бу сарбоз, навкарлар ҳаммаси салом бериб, меҳмонларга жой кўрсатди. Нодирбек султон минг бедов отни, анжом-асбобни, минг сори дастурхон, мингта қорақошли маҳрам-бачча, сарпой-тўнларни Юсуфбек билан Аҳмадбекка тортди. Булар бунча иззатни ҳали кўргани йўқ эди, буни кўриб юраги қувониб кетди. Нодирбек султон умринг узун бўлсин, давлатинг узун бўлсин, деб қўл чўзиб, дуо қилди. Дуо қилгандан кейин Юсуфбек Аширбекнинг ёнбошидан жой кўрсатди. Ана, энди Юсуфбек халққа қараб, димоғи чор бўлиб бир сўз айтаяпти:

Исфиҳондан беклар мунда келибди,
Овозамиз элга манзур бўлибди,
Маслаҳат бер, мунда турган халойиқ,
Урганчнинг подшойи Эралихондан
Минг бедов от, мингта маҳрам келибди.
Кеткаринг, қариндош, кўкайдан ўйни
Уруш куни тортинглар сари — ёйни,
Юборибди бизга қулҳад сарпойни,
Улуғ подшомиздан инъом келибди,
Овозамиз юртга маълум бўлибди,
Бекларим, маслаҳат қандай бўлади?
Қатта подшо берармиш бедов от,
Худоё, бўлгай-да кўнгилларинг шод,
Дастурхонлар, яхши маҳрам келибди,
Эслиларинг, эл оғаси, келинлар,
Юсуфман Аҳмадга беринг маслаҳат,
Қариндош, маслаҳат қандай бўлади?
Эшитинг, Аширбек тоға, сўзимни,
Исфиҳонга ярқиллатдим кўзимни,
Қатта подшодан тортиқ келибди,
Шунга даркор менда ҳеч нарса йўқди (р),
Не дағдаға, нима нарса лозимди (р),
Тоғажон, маслаҳат нима бўлади,
Шунча асбоб-анжом бизга келибди.
Ё бу гаплар панду фириб бўлдими,
Урганч шаҳри хўп маслаҳат қилдими.
Ўзи катта подшо бўлса, тоғажон,
Эралихон бизни мазах қилдими,
Баттолликман бу меҳмонлар келдими,
Халойиқ, маслаҳат қандай бўлади?
Ҳар мўминга оллойим бергай давлат,
Ботирга ярашар найзаман пўлат,

Улуғ подшо бизга тортиқ қилибди,
Эл оғаси, доноларни йиғинглар,
Эсинг боринг менга бергин маслаҳат,
Аширбек, маслаҳат қандай бўлади?
Овлоқда ҳаммангиз бир гап қилинглар,
Бу тортиқни тараддисин қилинглар,
Кам эс бўлманг, баринг эсли бўлинглар,
Минг бедов от, яхши тортиқ келибди,
Бу тортиқни иложини қилинглар,
Халойиқ, маслаҳат қандай бўлади?

Ана, энди Аширбек билан Юсуфбекнинг шу анжомларни олиб, бағрига босгиси келди. Аҳмадбекнинг ўзи жуда ўр эди, ўрдан ўтиб кетган зўр эди, ўзига яраша эси бор эди. Ана, энди Аҳмадбек Юсуфбек оғасига қараб бир сўз айтаяпти:

Исфиҳондан муида келдинг бегумон,
Отингдан айланай Ҳаннону Маннон,
Пичагина эсинг оздир Юсуфбек,
Аҳмаджондан маслаҳат шул, акажон.
Бедов миниб, товдан пастга чопинглар,
Уруш куни ботир ўтдай қопинар,
Пичагина эсинг оздир, акажон,
Эсон қулга аркон-давлат топилар.
Аҳмаджондан маслаҳат шул, Юсуфбек,
Шунча нарса қўшиб юбор подшога,
Ундан кейин обрўгинанг топилар.
Кам эслари нима деса демайми,
Топганини шукур қилиб емайми,
Анжом-асбоб бизда қолса, акажон,
Эл бор ерда эси кўпроқ одам бор,
Шу одамлар тентак экан демайми?!
Тулпорнинг тойи бўлмас, хасиснинг бойи бўлмас,
Шунча нарса қўшиб юбор, акажон,
Дўсту душман хасис экан демайми?
Уруш куни душман билан савашгин,
Ўзим айтдим, эси кўпман гаплашгин,
Ҳаргиз мол-давлатни яхши кўрмагин,
Сени иззат қилиб тортиқ қилибди,
Эсинг бўлса маслаҳат шул, акажон.

Ана, энди ҳамма одам: «маъқул сўзга қорув йўқ, берган худога ёқибди» деган бир гап бор, шу Аҳмадбекнинг гапи дуруст», деди. Одамлар дуруст деган эди, Аширбек билан

Юсуфбек ҳам дуруст деди. Ана минг от, мингта маҳрам-бачча, минг ҳар ранг дастурхон, яхши туллардан, сарпойлардан — Эралихон подшонинг берган тортиғидан кўпроқ қўшиб, ўзлари бормади. Нодирбек султон бериб, хушвақт қилиб, бир тош йўлгача ияртиб, хуш келдинг, деб беклар қайтди. Ҳаммаси кеп жой-жойида бўлди. Энди булар буюқда тураверсин, ана энди Нодирбек султон димоғи чор бўлиб, Юсуф билан Аҳмаднинг тортиқларини олиб, қўрққанидан тўққиз кунда келувди, хушвақт бўлиб бораётганда олти кунда борди. Бориб, ҳаммаси Эралихон подшога салом бериб, тўғри бўлди. Ана энди Эралихон подшога қўл ёзиб, ҳаққиға дуо қилиб, Нодирбек султон бир сўз айтаяпти:

Урушга кирганда Рустамча бордир,
Бири Ҳайдар, бири Бастамча бордир,
Сахийлик боғида Ҳотамча бор,
Айтаверсам, соб бўлмайди сўзлари
Бири шердир, бири йўлбарсча бордир,
Баракалла, шуни туққан энага,
Қимни мақтасанг, шунчалар бордир,
Бири шердир, бири йўлбарсча бордир.
Кўп экан баданда жуда ғайрати,
Мингани остида чин бедов оти,
Афсар девча Аширбекнинг ғайрати,
Ҳазрат Искандардан зиёд ғайрати,
Урушга кирганда Рустамча бордир.
Кўриб туриб нақд ўзим ўлай дедим,
Сизлардан ҳам зиёд унинг йигити,
Наъра шери — бари арслонча бордир.
Ўлмай туриб кафан тўнин бичади,
Кўрган одам ўлднк дейишиб қочади,
Душманларни уруш кун санчади,
Бири Ҳайдар, бири Каррорча бордир.
Айтаверсам, адо бўлмас сўзлари,
Девдан зиёд қирқ йигитнинг ўзлари,
Болдан ширин ҳангамада сўзлари,
Бежой ўткир экан икки кўзлари,
Ҳотамтойдан хайрлидир ўзлари,
Бири Рустам, бири Барзуча бордир.
Хайр эшигини ҳамиша очибди,
Ҳангамада оғзидан дур сочибди,
Қараганда ундан душман қочибди,
Ҳангама бобида булбулча бордир.
Бизлар бордик, яхши салом айлади,

Қўрқмасин деб кулиб-кулиб сўйлади,
Ҳамма беклар салом бериб кўришиб,
Отларимиз иззат минан бойлади.
Олачалар, холли гилам ташлади,
Ҳотамтойдай сахий экан ҳаммаси
Худо-ё, ўлмасин ёруғ дунёда
Бежайин кўп вақтимизни хушлади,
Бири булбул, бири қумрича бордир.
Уни кўрган тортмайдн оҳу войни,
Сарбозлари тортади нуқра найни,
Яхши сўйлаб, зиёфатларни қилиб,
Ҳаммамизга ёпди тўнман сарпойни.
Ҳотамтойдан зиёд экан хайири,
Қилиғи жаннатда ҳурларча бордир.
Ёвнинг куни найза қўлига олса,
Аҳмад билан Юсуфжон шерча бордир.
Айтаверсам, адо бўлмас қилиғи,
Қимни мақтасангиз, ўшанча бордир.

Ана, энди Эралихон подшо бу сўзни Нодирбек султондан эшитиб, юраги қувониб кетди. Шулар билан бир ҳангама қилсаммикан, деб соғиниб кетди, Юсуф билан Аҳмаднинг ишқи тортди. Ана энди бойнағи Юсуф билан Аҳмадбек берган бу отларни, ҳалиги сап ойга ўхшаган маҳрамбаччаларни Эралихон подшога тортди. Эралихон подшо Юсуф билан Аҳмадбекни фарзанд қилмоққа кўнгли кетди. Ана, кўнгли жўш уриб, подшойи мажози бир сўз айтди:

Халойиқлар, бир сўзим бор айтайин,
Аҳмадман Юсуфни каши тортади,
Гапирганда, ақларим кетади,
Ундай яхши одам бўлса меҳмонлар,
Истаб келиб жой тузатсанг қайтади?!
Иморат қилинглар, устун пўлатдан,
Машалари бўлсин ёқут, зумратдан,
Вассалари бўлсин пўлат-нуқрадан,
Яхши ҳовли, яхши уйлар қилинглар,
Уста-ғолибларга хабар қўйинглар.
Хитойи косага шарбат қўйинглар,
От чоптириб элдан уста жийинглар,
Элдан ҳашар қилиб, гиштар қўйинглар,
Яхши ҳовли, яхши уйлар қилинглар.
Кўкракларнинг банди бўғни бўшасин,
Аҳмад, Юсуф болам узоқ яшасин,
Наққошли уйлардан қилинг, ёронлар,

Аҳмад билан Юсуфжонимнинг уйи
 Монанди жаннатларга ўхшасин,
 Тиллолар югуртиб уйлар қилинглр.
 Эшитинглр, амалдорлар, зоримни,
 Сайилдай қинг Урганчдай шаҳаримни,
 Яхши уйлар, яхши ҳовлилар қилиб,
 Харажат қилинглр ҳарна боримни,
 Олиб кенглр Аҳмад, Юсуф улимни.
 Обод қинглр Урганчдайин элимни,
 Мен бандаман, худой билар ҳолимни,
 Тоққа, чўлга юборинглр хизматкор,
 Сўя беринг менинг семиз молимни.
 Нима десам, қайтарманглр сўзимни,
 Берсам дедим Гуласалдай қизимни,
 Ёппа беклар, бориб олиб кенглр,
 Олиб кенглр Юсуф, Аҳмад кўзимни.
 Тўрт қиламан ётган ёққа кўзимни,
 Эралихон подшо дейди ўзимни,
 Боринглр, оп келинг нккн йўлбарсни
 Юсуфбекка бердим Асал қизимни.

Ана, энди устан ғолибдан юзта олиб келди, эл тало-
 тўп бўлди Ана, усталарнинг бобоси келгандан кейин у-
 та битганни ясовуллар қувиб келаверди, гишт қуяди-
 ганни ҳам уста, деб қувиб келаверди. Подшоликка нима
 кам — кўп одамга ҳазиллашиб бўладими, ана-мана
 дегунча жаннатга ўхшаган уйлар, иморатлар қилиб қўя-
 веради.

Ана, энди эл кўнгиллашиб гаплашаверади: «Олтин
 кўрса, фаришта йўлдан чиқади», — дегани рост экан. Бу
 ота-бободан қолган гап тўғри келди. Ана шундай катта
 подшо ана бу маҳрамбачаларни, отларни кўриб, элчи
 йўқ, ёвчи йўқ, мен қизимни бердим, деб қўйди. Шу ншни
 билдимкан, билмасликдан айтдимкан, деди. Шунда энди
 гапни Ойхон билан Қунхондан эшитмоқ керак. Ана, энди
 Қунхоннинг элга қараб айтаётган сўзи:

Бир нечаннинг юрагида ўй бўлди,
 Сабаб билан яхши ҳовли-жой бўлди,
 Сўзларинг уятдир, нобоп гапирдинг,
 Худойим хоҳлади, энди тўй бўлди.
 Подшо халқи беўй гапни айтмайди,
 Подшо бўлган худойнинг соясида,
 Подшо халқин айтган гапни қайтмайди,

Оллоҳим қарашиб яхши тўй бўлди.
 Яхши хизмат, андишалар қилинглар,
 Каттанинг гапига қулоқ солинглар,
 Қўнгили жўш уриб подшо сўзлади,
 Ёмонликини йиғиштириб қўйди-да,
 Фарзандликка қабул қилди меҳмонни
 Яхши гапни, яхши ўйни кўзлади,
 Илоҳим қарашиб, яхши тўй бўлди,
 Бир нечанинг юрагида чери бор,
 Анжомни кўп подшоларнинг зўри бор,
 Нима деса ўз кўнглида ихтиёр,
 Қўнгиллашиб сўзлашасан, юртдошлар,
 Унда, қара, одам сўяр дори бор,
 Қаранг, энди жуда катта тўй бўлди.
 Ҳаммаларинг қоматингни букинглар,
 Хизмат қилиб кучларингни тўкинглар,
 Подшога хизматларинг кўп ёқсин,
 Юсуфбекман Аҳмаджоннинг олдига,
 Ёппа-жовлик салом бериб чиқинглар,
 Кўтаринглар, қўлларингда аламни¹,
 Мулла олсин давог билан қаламни,
 Подшога ҳамманг яқин, халойиқ,
 Ёппа-жовлик чиқиб беринг саломни.
 Етолганинг қўлларини ушланглар,
 Яхшилиқ қил, ёмонликни ташланглар,
 Подшоликда иззат-обрў бўлмайма,
 Ҳамманг чиқиб меҳмонларнинг олдига
 Яралихон шохнинг вақтин хушланглар.
 Хизмат қилиб едир энди овқатни,
 Ҳамманг бориб от-отини ушланглар.
 Аё беклар, баринг жонни сотинглар,
 Подшомизнинг димоғин чоғ этинглар,
 Қуллуқ тақсир, дейишиб боринг таъзим қил,
 Ёппа-жовлик меҳмонларга кетинглар.
 Вақтин хушлаб, отин ушлаб ҳаммангиз
 Меҳмонларни олиб Урганч етинглар.
 Қалласи бор мусулмонинг тилида,
 Булбуллар ётади боғнинг гулида,
 Минг мартаба шукур айтинг, ёронлар,
 Тўй бўлар бўп қолди Урганч элида.
 Қунхон элатига кўп гаплар айтди,
 Подшонинг димоғи чоғ бўлиб кетди.
 Розини бўлди бу Қунхондан подшоси,

¹ Байроқ.

Ёппа-жовлик амалдорлар йиғилиб,
Юсуф билан Аҳмаднинг олдига кетди.

Ана, энди ҳар иморатлар-уйлар, айвонлар битди. Ус-талар айвонларни тиллакори, кумушкори, энг ёмон ганжкори қилибди. Ойнинг ёруғида, кун чиққан паллада кундай, осмонда ойга ўхшаганлигини — чарақлаганини одамлар билмай қолди. Иморатнинг яхши бўлгани шунча — ёп-ёруғ бўлиб ётди. Ана энди сап амалдорлар бир неча тортув билан, иззат-ҳурмат билан Юсуфбек билан Аҳмадбекларнинг олдига чиқиб кетди.

Ана, энди олти кунда, тонг отиб ёруғ бўлганда, саҳар вақти бўлганда, чанг даста-даста бўлиб осмонга чиқиб кетди. Юсуф билан Аҳмадбек энди билди: Урганчининг шаҳридан одам етди. Ана Эралихоннинг одамлари шундай бориб, ҳаммаси от-отидан тушиб салом берди. Сўнгининан Юсуфбек билан Аҳмадбекка салом қилди. Ундан кейин ёппа-жовлик турган, жондан кечган навкарларга, элбегиларга, эл оғасига, ясовулларга, ўтирган қора кўзларга салом бериб, одоб билан қўл қовуштириб турди. Нодирбек султон қўл ёзиб дуо қилди. Ана энди ҳаммасига ўрин кўрсатди. Бари қорнини тўқлади, димоғини чоқлади. Ана, энди Нодирбек султон Аширбекка, Юсуф билан Аҳмаддонга қараб, бир сўз айтаяпти:

Худо қилди ҳаммамизни беармон,
Ҳеч иш бўлмас бир оллодан бефармон,
Эралихон ҳаммамизни юборди,
Энди Урганч элга юринг, Юсуфжон.
Қулоқ солинг элчиларнинг тилига
Дуо қилинг халойиқнинг ҳолига,
Эралихон бизни сизга юборди,
Беклар, ёппа юринг Урганч элига.
Душманларнинг юрагини мойирди,
Ҳар ким дўсти учун қилар хайрди,
Амри подшо вожиб, сизга айтайлик,
Улуғ подшо Урганчга оп кенглар деб,
Ҳаммамизни, тақсир, сизга юборди.
Урушда бедовлар ўйнар ҳар алвон,
Ботирнинг эғнида карк тери қалқон,
Қўлнда ярақлар кескир исфиҳон,
Эралихон ҳаммамизни буюрди,
Урганч элга юринг, Аҳмад, Юсуфжон.
Хизмат қилиб қолди элда бир неча,
Ҳеч тоқат йўқ юзингизни кўргунча,

Эралихон тез олиб кенглар деди,
Бизлар билан ёппа юринг бойвачча.

Ана, бу гапларни эшитиб, аввал Аширбек, сўнг Юсуф билан Аҳмадбек хайр бўлмаса, деди. Хизматкорларга анжом-асбобни ортинглар, деди. Шунда қуллуқ, деб жойидан туриб, туяларга, норларга якказан дум-дум қўнғироқларни тақиб, ҳамма юк-жабдуғни хизматкорлар ортаверди. Бола-чақаларни, хотин-халажларнинг ҳаммасини шошмай, суринтирмай, хизматкорларни ҳеч тиндирмай, от-отига миндириб, очилган гулдай кулиб, кажава саватга кўрпа-тўшагини солиб, қангамасини қилиб, кундуз кунлари йўл тортиб, созчилари созини чалиб, бутун димоқ чоғликни қилиб, олти кунда Урганч шаҳрига етди. Ана, нопар суюнчи деб Эралихон подшога етди. Урганч шаҳрига ярим тош қолгандан кейин Юсуфбекнинг одамлари қўш ташлади. Бетларидаги тупроқларни артишиб, мешдан идишларга сув солиб, қўл-бетини ювишиб, овқаг тарадди қилди. Ана, булар бу ерда ётаверсин, гапни буюқдан эшитмоқ керак.

«Худо берай деган қулига, ташлаб қўяр йўлига», «Яхши одамнинг рисқини минг одам еб ётармиш». Бир одам ўлгудай бўлиб қўш қўшиб ётиб эди, бу яхши гапни Эралихон подшонинг одамларидан эшитиб, шу пана ерлар билан ҳовли демай, дувол демай, томнинг боши демай ошнб, Эралихон подшонинг олдига қараб, бир сўз айтаяпти:

Мард йигит урушда бедовни олди,
Душманнинг бошига савдони солди,
Подшойим, ўзима беринг суюнчи,
Юсуф билан Аҳмадбек келиб қолди.
Пўлат добил Ҳовдак кўлга тўйгунча,
Кўзни сузнб, қовоқларни уйгунча,
Давлатбоши беклар келди Урганчга,
Яхши ният билан келдим, подшойим,
Подшойим, ўзима беринг суюнчи,
Урганч эл шаҳар бўп кетар обод,
Хизматкорлар чарчаб тортди надомат,
Эралихон, менга беринг суюнчи,
Исфиҳондан беклар келди саломат.
Шунқор учди Бўзўғлоннинг қўлидан,
Булбулдайин сўз чиқармиш тилидан,
Подшойим, ўзима беринг суюнчи,

Сизга давлат келди амир элидан.
 Элга эл қўшилса, подшойим, давлат,
 Эл кўчиб кетса бўлармиш меҳнат.
 Шербаччалар келди Исфиҳон юртдан,
 Суюнчи ўзима беринг, подшойим,
 Кўп эл кеб қўшилди, шул катта давлат.
 Мендай қилинг ҳар мақомда санталат¹.
 Душманмиз савдо кўрсин бенаҳат,²
 Чегангизга шунқор қўнди, подшойим,
 Келганлиги сизнинг Урганч давлат.
 Келиб қолди Аширбекдай валламат,
 Олдида бор эмиш йўлбарсдай жаллод,
 Душманларга қилар эмиш қиёмат,
 Подшойим, ўзима беринг суюнчи.

Эралихон подшо Толлибойнинг оёғидан-бошигача қаради. Шу давлатнинг, амалнинг уддасидан чиқмайдиган. Кел, бунинг ўзига яраша амал берай, бир жнззам келди. Дингиллавиш, қора-кўрса, ҳуркиб ўтмайдиган, аччиғи келса, бари одамни тишлайдиган, пўстиннинг жунини кўрса, ҳуркиб камар бўп олиб қочадиган шундай бир чўбир берди, бир катта жушли телпак берди, биттагина шопча³ берди, қашқалдоқнинг тернисидан бўлган добил берди, қирқ танга пул берди.— Сени шабгар⁴ қилдим. Юсуф билан Аҳмадбекка тонг отгунча шу шабгарлик қиласан,— деди. Бу шу илай-чилай қирқ тангани олиб, етти-саккизи қўлидан тушиб қолиб, пўстин, телпакни кийиб, шопни бойлаб, чўбирнинг белига миниб, одамларга чакки-чукки сўйлаб: «Мен жўртта гадой эдим-да, мен нима ишларни уdda қилмайдиган одам»,— деб ҳалитдангинаёқ добилни дангиллатиб, соқ-ҳу, берк-ҳу, деб чўбирни уриб кетаверди. Чўбири қурғур олиб қочиб бораётибди суриб. Ана йўлд одамлар бунга ҳайрон бўлиб, шу давона қўювда на сало бор, на алиқ бор. Юсуф билан Аҳмаднинг олдига етди. Икки танаси кавшаб-кавшаб ётди. Номозгар бўлгандан кейин танагиналар омонни судраб уйга кетди. Юсуф билан Аҳмадбек энди бунинг хаёли кирали-чиқали эканини билди. Ана энди ҳаммаси кула-кула бу киши подшодан катта одам экан, деб катта, узун, жылвираган тўнни эгнига солди. Ҳалиги Толлибой бурун, сўнг бизга ҳам ярашадими, деб шундай катта одамлардан сўраяпти, зав-

¹ Салтанат.

² Бениҳоят, кўп.

³ Қилич.

⁴ Туи қўриқчиси.

қи келиб, ҳаммаси кулиб ўртага олаяпти. Толлибой «ҳа-
зиллашма, мен шабгарман»,— деб шовқин солаяпти. Ана,
энди бир хил одамлар тентак экан, деб мазах қилаётиб-
ди. Ашнрбек сардор ундай деманглар, деб айтаяпти. Кўп
одамнинг ичида шундай бир одам юрса, ҳангама қизиб
туради. Буни атайи катта подшо юборибди, энди эрка
бўлсин, ҳангамани шуйтиб қиздириб туради, лақаби сер-
ка бўлсин, деди. Ана, энди бир неча эрка деса, бир неча
серка дейди, бир неча қассоб-қассоб дейди. Бу ҳали бил-
маяпти, сўнг билан маънисига тушунгандан кейин бун-
дан кўрасиз тебалашни. Шундай қилиб, серка юраварсин,
энди сўзни Эралихон подшодан эшитмоқ керак.

Ана, энди суюнчихўрлар, Нодирбек султон, Эралихон
подшога бориб, салом берди:— Ана беклар, алҳамдулил-
лоҳ, келди. Лекин ўзлари кўп қўшин экан, шаҳарга сиг-
масдан бўлган экан, далада қолди,— деди. Эралихон
подшо шодиёна қўйди. Қарнай, сурнай, ноғора, поллон,
сибзиқ — ҳаммасини овозга келтирди, тўй нағмасига
чалди. Энди эл билди, тўй бўлди. Сап эсли одамлардан
Юсуф билан Аҳмадбекнинг олдига подшо одам буюрди.
Одамларга бориб энди олиб келинглар, деб айтди. Энди
неча дағдаға билан, санталат билан Юсуф билан Аҳмад-
бекнинг олдига етди.

Ана, булар билан салом-алик қилиб, Юсуф билан Аҳ-
мадбекка ўрин кўрсатди. Булар энди ўтираверди. Шу
қўшиндан сап катта, эсли одамларни йигиб, маслаҳат қи-
либ, Юсуфбек ана турган қариндошларга қараб, бур сўз
айтаяпти. Ана, Юсуфбекнинг маслаҳатга келган, яхши-
ёмонни билган, кенгаш чиқар одамларга қараб айтаётган
сўзи:

Катта подшо бўлди бизларман сирдош,
Ўзига муносиб кўрибди йўлдош,
Сап эслилар, эл оғаси, бекларим,
Маслаҳат бер энди бизга, қариндош.
Беклик ҳам навбатдир, бойлик ҳам навбат,
Бўза ҳам навбатдир, аза ҳам навбат,
Маслаҳат бер, жондан кечган бекларим,
Меҳмон қип улуғ шоҳ сизларни айтди.
Ҳеч ким йўлқмасин душман қаҳрига,
От чидамас ўткир қамчи заҳрига.
Мунда турган ога-ини, қариндош,
Подшо келсин депти Урганч шаҳрига.
Ботир ханжар бойлар кучли белига,
От қўяр душманнинг соғу сўлига,

Яхши иззатларман элчи келипти,
 Чиқарибди подшо Урганч элига,
 Борасизми, бормаисизми, огайин?!
 Ҳаммаларинг отни сайлаб елинглар,
 Уруш куни пўлат найза олинглар.
 Маслаҳат кўп одамлардан чиқади,
 Подшо келсин депти Урганч элига,
 Оғайнилар, хўп маслаҳат қилинглр.
 Бормоқликка лозим бўлса бир нарса,
 Катта подшо меҳмон қилиб чақирди,
 Шунга яраша лозимини қилинглр,
 Ҳамманг бирдай сатта эсли донолар,
 Юсуфбекка бир маслаҳат беринглр.
 Катта-каттанг Урганч элга юринглр,
 Подшо деган мартабали, огайин,
 Муносибин қилиб бориб кўринглр.
 Бу маслаҳат бежой катта маслаҳат,
 Бу сўзима бир маслаҳат беринглр,
 Жамоатдан кенгаш чиқар, навкарлар,
 Лойиғини қилиб шоҳни кўринглр,
 Уйланглр, жамоат, катта маслаҳат.

Ана, энди халқ бу гапни эшитиб, ақли шошди, жиққа терга тушди. Э, айтса-айтмаса бу иш катта иш экан, деди. Шивирлашибгина гаплашди. Кўзини жапаланг-жапаланг этишиб, олачанинг, гиламнинг жунини чирт-чирт этиб, бошмалдоги билан юлишди. Аширбек сардор буни билди, эсли ҳимматли, юракли эди, маслаҳат ҳар кимдан чиқаверадимми, ҳимматли эрдан чиқади, арвоҳ турпоққина бўлиб гўрдан чиқади, деб маслаҳат бериб, бир сўз айтапти:

Халойиқлар, ҳаммангиз ҳам зўр одам,
 Уруш куни тирашмоққа ўр одам,
 Бундай чағин қилиб гиламни тортманг,
 Эралихон сиздай-биздай бир одам,
 Уялманг, юринглр бориб кўрамиз.
 Уруш куни душман йўлин тўсасан,
 Гўшларини чопқиллашиб кесасан,
 Эралихон подшо бўлса бўлинти,
 Юсуфбек қараса, баринг писасан,
 Юринглр, подшони бориб кўрамиз.
 Бориб туриб салом-алик айтамин,
 Бирор оқшом ватанида ётамин.
 Бир калласи, нккўзи¹ бор сиздайин,

¹Икки кўзи.

Уялманглар, Эралихон биздайн,
Мўралайсан, ҳамманг сулув қиздайн,
Уялманг, подшони кўриб келамиз.
Туришни, юришни, санталатини билиб,
Бир хил яхши гапни кўкайига солиб,
Қўрқмай, писмай юравернг, ботирлар,
Подшо билан ҳангама қип келамиз.

Ана, эиди маслаҳатни пишириб, учрашадиган одамларни айириб, бу ёғни қоровул, чиндовул қўйишиб, ишларга эҳтиёт болиб туринглар, деди. Уидан кейин уч юз одам билан салтанати, дағдағаси ерни титратиб жўнаб кетди. Чопарлар Эралихон подшога етди. Эралихон подшо фармон қилди: «Бекларнинг оёғининг остига олача, гилам тўшаб, чанг ўрнатмай шаҳарга олиб киринглар»,— деди. Одам битган Юсуфбек билан Аҳмадбекнинг олдига чиқишиб кетди. Гилам, олача кета-кетгунча тўшаб, Юсуф билан Аҳмаджоннинг олдига ер ёрилиб одам чиқди. Карнай, сурнай, полопон шодиёна қўйилган, ерлар қўрғошндай болқиб кетган, хотин, бола-чақалар том-томнинг бошида Юсуф билан Аҳмад подшони кўрамиз, деб тикилишиб, ориқлари ўрталикда жуда туртки еб сиқилишиб, бўйи калталарни бўйи узунларга пича паст бўл-паст бўл, дейишиб, мен ҳам кўрмай қоламанми, деб жанжаллашиб, тентак хотинлар олдинни оламан деб нағма-фарёд қилишиб, биров-бирови билан юлишиб, каптардай бўйлаб қараб турибди. Бўлди қизиқ, бўлди томоша. Хазиналар очилиб, Юсуф билан Аҳмаднинг бошидан танга, тилла сочилиб, Эралихон подшонинг одамлари бойнаги ният билан солган ҳовли, тиллакори уйларга киргизди. Эралихон подшо жойндан турди, доно вазирлари, ясовулбошлари, гарданкаш полвонларига подшо ўтирган жойга ҳаммасини ўтинглар, деб ёнбошдан жой кўрсатди. Аширбек сардор, Юсуфбек билан Аҳмадбекдан бошқаси Эралихон подшонинг ёнбошига ўтди. Юсуфбек билан Аҳмадбек пойгакда қолиб, тиз букиб ўтирди. Ўтириб, омин оллоҳу акбар қилди. Эралихон подшонинг вазири кулди. «Эрон подшоси келгандай иззат қилди, шуича иззатни ўзига тенг кўриб ўтмади, ақли пича пастроқ экан»,— деди. Аширбек бу гапни эшитиб, энкайиб кетди, ҳар жунлари чопонини тешиб ўтди, қовоғи уйилиб, кўзлари қайнаб кетаверди. Юсуфбек ҳам билди. Ана, Юсуфбек жойидан туриб, қўлини алиф-лом қилиб, калласини пастга ҳам қилиб, эсли бойнаги гапирган одамларга қараб, бирга сўз айтаверди:

Кенгашли тўй бузилмайди, ёронлар,
 Оғасини оға билган йигитнинг,
 Умри узоқ бўлар икки дунёда,
 Катталардан дуо олган йигитнинг.
 Този ит бўп кўпакликка етишмас,
 Чўбир от бўп чин бедовдан ўтолмас,
 Худонинг бирлигин билган яхшидир,
 Подшонинг иззатин қилган яхшидир.
 Қаватимда шунча шердир,
 Подшоларга чилтон ёрдир,
 Ҳолин билмаган бекордир,
 Жойини билган яхшидир.
 Подшоларнинг, катталарнинг
 Қуллуғини қилган яхшидир,
 Бирдан ўтмас ишим уят бўлмайма,
 Мўйсафидлар бебош экан демайма,
 Давлатима, ризққа зарар бўлмайма,
 Етар-етмас нодон дейиб кулмайма,
 Катталардан дуо олмоқ лозимдир.
 Адаб билган қаддин жойида букади,
 Кўп гапирманг, кўнгилларим чўкади,
 Нарвонни ҳам тикка қўйса, ёронлар,
 Поя-поя юрган одам чиқади,
 Подшонинг қуллуғин қилган яхшидир.
 Сўйлайди танглайда доим қизил тил,
 Парининг тергани боғда қизил гул,
 Манманликдан йигит етмас муродга,
 Узин мен деб шайтон бўлди Азозил;
 Умри узоқ бўлар ёлғон дунёда
 Мўйсафиддан дуо олган йигитнинг.

Ана, энди ўтирган одамлар Юсуфбекнинг бу сўзига
 қойил қолиб,— Сенинг, Юсуфжон, униб-ўстирган ота-
 онангга худонинг минг раҳмати. Худонинг раҳмати ўзинг-
 га бўлсин, узоқ яша. Сен бизларни шуйтиб сийлаб ўтма-
 санг, икки дунёда хорлик кўрма, оллоҳу акбар,— деди.
 Ана, Эралихон подшо авжи келиб, кўнгли жўш уриб,
 йиғилган ҳамма амалдорларга қараб, бир сўз айтаяпти:

Қойил бўлдим ишига,
 Дахил қилманг ундан келган кишига,
 Олиб кенглар мендай подшо қошига,
 Жиға санчинг фарзандим, деб бошига.
 Хафа бўлмай хушвақт бўлган вақтимди,
 Худойим бойламагайда бахтимди,
 Юсуфжонга бердим тилла тахтимди,
 Тахтинг қуллуқ бўлсин, Юсуф фарзандим.

Бор, бердим, сенга мен давлатимни,
Ана, бердим сенга ҳукуматимни,
Чироққинам, бердим Урганч юртимни,
Элинг қуллуқ бўлсин, Юсуф фарзандим.
Сенга бердим қўнгироқ таққан норимни,
Ана, бердим хазинамда заримни,
Бор, бердим Урганчдай шаҳаримни,
Аркон давлат қуллуқ бўлсин, фарзандим.
Сенга бердим бошимдаги тожимни,
Қўшиб бердим закотимман божимни,
Тагин бсрай кулли хирожимни,
Тилла муҳр қуллуқ бўлсин, фарзандим.
Мен айтсам, қабул қилгин сўзимни,
Овлаб келгин кўлдан тўқли, ғозимни,
Сенга бердим Гуласалдай қизимни,
Қаллиққинанг қуллуқ бўлсин, фарзандим.
Яхши кўрдим бу бекларнинг бўйини,
Ҳамма одамнинг кетваринглар ўйини,
Қилаверинг Юсуфжоннинг тўйини,
Кўрган тўйинг қуллуқ бўлсин, фарзандим.
Ҳар тарафга тўй деб отни чопинглар,
Келган меҳмонларнинг кўнглин топинглар,
Олиб кенглар қимматбаҳо тўнлардан,
Қудаларга оп кеп сарпой ёпинглар,
Ўну сарпой қуллуқ бўлсин, фарзандим.
Худо ҳамроҳ қилсин бу имонимни,
Тўй қип обод қилинг бу маконимни,
Юсуфбекка бердим Асалжонимни,
Иzzат-хурмат қуллуқ бўлсин, фарзандим.
Ўзинг бўлган кўнгилларнинг ҳаваси,
Мен соғинсам, ўзинг дарднинг давоси,
Ўзинг бўлгин ўлигимнинг эгаси,
Навкар, сарбоз қуллуқ бўлсин, фарзандим.

Ана, Юсуф билан Аҳмадбек қуллуқ, деб уч марта Эралихон подшонинг бориб оёғини кўзларига суртди. Эралихон подшо Юсуфбекни ўнг ёнбошидан, Аҳмадбекни чап ёнбошидан келтириб подшолик тахтининг устига миндирди. Юсуфбек — Аширбек сардор ҳам отам эди, ҳам тоғам эди, у киши тўшакнинг устида қолиб кетди, бизларнинг минганимиз айбдай бўлди,— деб кўнглига келди. Аширбек сардор дарров буни билди, жойидан туриб, таъзим қилиб, Эралихон подшога, Аҳмад билан Юсуфбекка бир сўз айтди:

Кўнглингдан бўлайин, подшолар, қурбон,
 Бир оти қодирдир, бир оти раҳмон.
 Подшоларга мендай полвон лозимдир.
 Сен — подшосан, мен — хизматкор, Юсуфжон.
 Қор ёғмай тоғларни губор чолмасин,
 Мард йиғитга душман савдо солмасин.
 Сен — подшосан, мен — посбонман, Юсуфжон
 Тагин-а кўнглингга малол келмасин,
 Улгунимча хизмат қилай, Юсуфжон.
 Ҳазил билма, жиянларим, сўзини,
 Қаратаман икковингга кўзимни.
 Нима десанг, амринг вожиб, қилайин,
 Сен подшосан, хизматкор қил ўзимни.
 То ўлгунча хизматкорман, чироғим,
 Сенсан бу дунёда менинг қувватим,
 Ҳар тарафга учадиган қанотим,
 Подшо бўлсанг, билсанг менинг иззатим,
 Сенга бўлсин кеча-кундуз хизматим,
 Сап гарданкаш полвон бўлсин улфатим,
 Сиз боринг деб ёвга буюр, Юсуфжон.
 Бўлиб қолди неча одам саргардон,
 Ёвда ўлган эрга ҳамроҳдир имон,
 Нима хизмат буюрсанг малол келмайди,
 Сен — каттасан, мен — кичкина, Юсуфжон.
 Нима бўлсам, сенинг билан бўлганман,
 Нима айтсанг, хизматингни қилганман,
 Қора каллам этагингга солганман,
 То ўлгунча сенга посбон бўлганман,
 Улгунимча хизмат қилай, Юсуфжон.
 Кўнглингизга асло малол келмасин,
 Бу гапларни ҳеч ким ҳазил билмасин,
 Қойилмиз, Юсуфжон, мартабангизга,
 Асло кўнглингизга гаплар келмасин,
 То ўлгунча хизматкорман, Юсуфжон.
 Ҳамиша юзима қўлни тортаман,
 Олло десам, муддаога етаман,
 Сиз — подшосиз, мен — хизматкор, Юсуфжон,
 Шу вақт ишга буюрсангиз, кетаман,
 Сиз — подшосиз, мен — хизматкор, Юсуфжон.
 Подшо халқи адолатни қимайма,
 Хизматкорлар инъом берса олмайма,
 Ёвнинг кунини сапчиниб келиб тарафни,
 Подшолардан келиб дуо олмайма.
 Ботирларни хизматига солмайма,
 Мен ҳамиша дуоғўйман, Юсуфжон.

Ҳамма одам Аширбекдан рози бўлди. Утирган Эралихон подшо:— Баракалла сенинг ул бўлганингга, он ҳазратга уммат, худога қул бўлганингга. Балли ҳиммати-нга, балли шону шавкати-нга, ҳуй баракалла Аҳмад билан Юсуфжонни қилган иззати-га,— дейишиб дуо қилди.

Ана, энди маҳрамбаччалар қўлтиқ-қўлтиқ сарпой олиб келди. Ювинтираяпти, тарантираяпти, подшолик тўнга ўрантираяпти. Булар сарпой, тўнни кийиб, бари қизил гулдай яшнаб кетди. Ана, энди сўзни Эралихон подшонинг ўрдасидан эшитмоқ керак.

Урганчининг азизи, Эралихон подшонинг ёлғиз қизи, олдида уч юз олтамиш канизи, ҳар қайси борман деган бекларнинг қизи, кўзлари қамбар юлдузи, худди ҳурга ўхшайди юзи, янги олмадай бўлган, кўйлагини нимкалла соз кўтарган, кўкрагида эмчагининг бениҳоят қимирлаб қолган бези, ҳам ули-қизи шу ёлғизгина Гуласал эди ўзи. Гуласал ойим шундай қиз: намоз вақти чиққан тонг юлдуздай кўзи, ер юзида ниманки мақтасанг, шундай сулув ўзи, лаблари мойдай, қошлари қалдирғочдай, кўнгли Ҳотамтойбойдай, эртанг чой, оқшом палов, муҳрлаб қўйган қоғоздай; сув ичса томоғидан, гўшт еса биқинидан тишим қамашмасин, деб қора узумларни танглайи билан эзиб ютган, киндигигача қоп-қора бўлиб ботган, сулувлингга кечаси уйлар ёп-сўғ бўлиб ётган, ҳар замонда боққа чиққанда, озиб-ёзиб фалакати қилиб, бир одам олдидан чиқиб кўриб қолса, сулувлигига маст бўлиб, ўн кун беҳуш бўлиб ўзидан кетган. Ана, энди шунча қизлар баландликда қараб, Юсуф билан Аҳмадбекни кўриб: «Ҳай, аттанг, шундай эринг бўлса, эринг бўлмаса ҳам майлига, ваъдалашиб қўйган бир чакалак еринг бўлса»,— дейишиб киндиклари, пасту баландлари жимир-жимир бўлди, ҳаммаси ўрдада вағирлашиб ҳангама қилиб ётган. Ана шу ҳангаманинг устига Ойхон, Қуихон, Нодирбек султон, Шералихон, туққан-турган бекларининг хотинлари, қизлари томоша қилиб, меҳмонни қўлтиқ-таб келди. Подшонинг хотинининг отини Ҳожар буви дер экан. Осмондан яшин оқиб тушгандай бўлиб, ҳамма завқ-шавқида кулишиб ўтирганда, Нодирбекнинг хотини димоққиниси чоққина эди, уйқуси йўқ соққина эди, даҳсари ундай, нонн билан қорингиниси тўққина эди, отини Бувиш кайвони дер эди, Ҳожар буви-га қараб, Гуласал ойимга қараб, сўз бошлаб, қуллуқ бўлсин, деб бир сўз айтаяпти:

Янги бўлди кўнгилимда ҳавасим,
 Ҳеч одам бўлмасин бизларга хасм.
 Облойим берипти яхши кўёвни,
 Кўёвгинанг қуллуқ бўлсин, дўстим.
 Кўрган одам ақли кетди бегумон,
 Томошалар қилиб қўйсак ҳар замон,
 Бир оллоҳ қилганда ҳамнша омон,
 Кўёвгинанг қуллуқ бўлсин, қизингга,
 Фарзандгинанг қуллуқ бўлсин, дўстимжон.
 Мойли бўлсин униб-ўсган ерингиз,
 Кўрганда юракда қолмас черннгиз,
 Баракалло пешанангга, Асалоё,
 Қуллуқ бўлсин, обло берган эрингиз.
 Не кўриб, кечириб фоний дунёда,
 Шунқор деган қуш чарқиллар уяда,
 Шўман¹ ётган қизнинг борми армони,
 Кўрган хотинларнинг кетди дармони,
 Сулувлиги ўзингиздан зиёда,
 Ёринг қуллуқ бўлсин. Асал бувишим.
 Баданингда мушқу қалампир сасиб,
 Келибди душманининг изини босиб.
 Чимилдиқда ҳазиллашсанг икковинг,
 Теккан ёринг ўзингга мўносиб,
 Келган ёринг қуллуқ бўлсин, Асалоё.
 Хафа бўлиб, асло тортма оҳу вой,
 Яхши экан ўзим кўрдим қадди бўй.
 Билла² ётсанг ўзингдан ҳам зиёда,
 Пешонангга қойил бўлдим, Асалоё,
 Меҳмон ёринг қуллуқ бўлсин, қизгина.
 Кўрган шоҳлар отдан бўлар пиёда,
 Бургут учса, товус турар қиёда.
 Чимилдиқда икковгинанг ўйнасанг,
 Сулувлиги ўзингиздан зиёда,
 Болали-чақали бўлгин дунёда,
 Олган ёринг қуллуқ бўлсин, Асалоё.
 Қизнинг юзи қизил гулниинг хирмони,
 Шукур қил, бу ишлар ҳақнинг фармони,
 Билла ётган қизнинг бўлмас армони,
 Қелган ёринг қуллуқ бўлсин, Асалоё.
 Ҳамма одам каптардай бўп қарашар,
 Яхши кийим, яхши салла ўрашар,
 Чимилдиқда қучоқлашиб ётганда,

¹ Уша билан.

² Бирга.

Юсуф ўғлон ўзингизга ярашар,
 Оллоҳ сизга, Асалоим, қарашар,
 Тўрагинанг қуллуқ бўлсин, бувишим.
 Қўрпа-тўшакларни қалин олсак-чи,
 Қўймоқ қилиб танга-тилло олсак-чи,
 Ҳожар буви, сенга малол келмаса,
 Куёвингни бориб олиб келсак-чи,
 Асал кичкинамас, бўй етган қиздир,
 Олиб келиб қўйинга солсак-чи?!
 Қўз кўрганга қувонади ҳар киши,
 Пойлаб-пойлаб хўб томоша қилсак-чи,
 Тўй-томоша қуллуқ бўлсин, жои дўстим.
 Аёл баттол бўлар, ҳийла қилайлик,
 Подшони ишонтириб олайлик,
 Биров билсин, бир неча одам билмасин,
 Бориб куёвингни олиб келайлик,
 Асалои ҳам бўй етган қиз, жон дўстим,
 Сўлқиллатиб қўйинига солайлик,
 Кечасман хўб ҳангама қилайлик,
 Ҳушвақт бўлиб чилдирмалар чалайлик.
 Булқиллатиб Асал қизнинг қўйнига —
 Олиб келиб куёвингни солайлик.
 Яхшилик кун қуллуқ бўлсин, жон дўстим.

Ана, энди Эралихон подшонинг хотини Ҳожар ойим
 кулиб, жойидан қўзгалиб, бойнағи кайвонига қараб, бир
 сўз айтаётир:

Бир печалар деганича демайма,
 Яхши одам кунга шукур қимайма,
 Олиб келсанг шу меҳмонни, жон дўстим,
 Халойиққа бу иш уят бўлмайма?!
 Ҳар гап бўлса қаноатлар қилайлик,
 Гуласални аввал йўлга солайлик,
 Кўнами-кўимайми, бойвачча қиздир,
 Хайр деса, бориб олиб келайлик.
 Таништириб, гаплаштириб икковин,
 Ҳушвақт бўлиб томошалар қилайлик.
 Ойдай юзга қора зулфи тармашар,
 Мунчоги жовдираб киндикка тушар,
 Дўстим олиб келсанг куёвгинамни,
 Чимилдиққа ҳазиллашса иккови,
 Бир-бирига гулдай бўлиб ярашар,
 Аввал Асалоидан бориб сўрайик.
 Чироққинам ўзи эсли, тилла қиз,
 Ақли кўпдир, кўп ўқнган мулла қиз,

Аввал Асалойдан бориб сўрайлик.
 Хайр деса, сўгин олиб келайик.
 Талпинтириб қўйнига солайик.
 Томошалар қилиб бизлар қувониб,
 Ҳазиллашса, шоду хуррам бўлайлик,
 Асалой бир мулло қиздир, жон дўстим
 Яхши рўмол ярашгандир, ўранглар,
 Сочин ювиб, тароқ билан таранглар,
 Ярашган кийимда бориб кийдириб,
 Гуласалжон ўзи эрка, зўр қиздир,
 Бориб туриб чирогимдан сўранглар,
 Кулса, олиб кенглар энҳор, жон дўстим.
 Ўзи мулла ҳамма гапни билади,
 Юганида бел буралиб толади,
 Уят бўлса, гапирмайди Асалой,
 Бу гап ёқса нимкаласоз кулади,
 Агар кулса, олиб кенглар, жон дўстим.
 Сурма кўзга, ўсма қўйнинг қошига,
 Садаф, ҳақиқ тушиб турсин тўшига,
 Кундал рўмол ўраб қўйнинг бошига,
 Бориб туриб аста-аста сўранглар,
 Агар кулса, он кеп қўйнинг қошига.

Ана, эни ҳалиги кайвони қурғур ўзи тўққина экан,
 ўзи шундай семиз ҳам бўлса, ҳангамачи шўхқина экан,
 аста-аста босиб, Эралихон подшонинг беклари ўтирган
 уйнинг даласига етди. Шундай бир эшкчагиннадан аста
 қаради. Гулдай яшнаб ўтирган бекларини кўриб, бунинг
 ҳам Гулҳадича деган бир қизгинаси бор эди, у ҳам ўн
 тўрт-ўн бешга кириб қолувди. Ана, энди кўнглида ўй
 қилди. Айтди: «Шундай подшо каттасига қизини берди,
 мен кичкинасига берай. Ҳали қизи тушмагур ёшроқ-ку!
 Ёш ҳам бўлса, ўзи бўлимлигина, қизларга бошроқ. Кел,
 қаноат арзон-да, қиз бола чаққон-да. Бир-икки йилда
 катта бўлиб, бўйи етар-да. Хўп борди қилиб, кўнглим-
 нинг хуружини қондириб олай. Кел, мен укагинасини кў-
 ёв қилай. Эралихон подшони бу ҳангамадан алдаб чиқиб,
 (Юсуфбекни) олиб бориб, уят ҳам бўлса, кўр бўлсин.
 Асалойнинг қўйнига солай», деди. Ана, минг баттоллик-
 ни ўйлаб, кичкина эшикчадан бўйлаб, Эралихон подшо-
 га қараб, бир сўз айтаяпти:

Келибди Исфиҳон шаҳридан меҳмон,
 Кўрганлар маст бўпти, бори беармон,
 Ўтирибсиз, уялибди баччалар,
 Ҳожар буви келсин деди, подшожон.

Хўдойим олмасин тандаги жонди,
Шайтон келиб урламасин имонди,
Аёлингиз келсин, деди, буюрди,
Уялтирманг, подшо бачча меҳмонди.
Ҳайбат, ҳашамингиз юртни босибди,
Эр йигит душманнинг йўлини тўсибди,
Уялтирманг икки бачча меҳмонни,
Қарасангиз, кўплар терлаб пишибди.
Ҳожар дўстим, боргин, деди,
Меҳмонларни кўргин, деди,
Уялтирмасин подшо деб,
Катта одам ўтирмасин,
Бунда олиб келгин, деди.
Кўрганлар ҳайрон қолибди,
Неча одам отни елибди,
Дарров юринг ичкарига,
Меҳмон ўғлим уялибди,
Олдингизда ҳовлиқишиб,
Иккови терлаб қолибди,
Эрта билан келсин, деди,
Подшо айтиб келгин, деди,
Бугун уйда ётсин, деди.
Ихтиёрман келган меҳмон
Хўп ҳангама этсин, деди.
Қизнинг юзи — гулнинг нақши,
Ҳангамада чечан, бахши,
Турганингиз уят бўпти,
Ҳар ким ўз тенгига яхши,
Дўстим, оп келинг деб айтди.
Оқ, қорабош сўна, ўрдак,
Ойдиннинг кўлига яхши.
Бўйни узун, хатабли нор
Узоққина йўлга яхши.
Бозордаги тишқоллар
Сулувинг тишига яхши.
Кундал рўмол яхши нарса,
Сулувнинг бошига яхши.
Ҳар ким ўзи тенги билан,
Сўлқиллаган семиз қизлар
Ёрнинг қошига яхши.
Ҳар ким ўзи тенгиман турсин,
Сиздайчагин катта подшо
Дўстимнинг қошига яхши.
Боққа кирган гулдан терсин,
Сулув қизлар сочин ўрсин,

Бугун туни яхшилик кун,
Ҳар ким ўз тенгиман турсин.
Уйга боринг, катта подшо,
Бу келган меҳмонларни
Бола-чақа, хотин-халаж,
У бебахтларнинг кўнгли бор,
Ҳаммаси томоша қилсин.
Сиздайчанги қари одам
Кампирнинг қошига яхши.
Мен ўзим жонни сотаман,
Агар уялсангиз энди,
Дўстимнинг олдига ўзим,
Мен билла олиб кетаман.

Эралихон подшо:— Вой-бўй, мен маст бўлиб қолиб, билмабман,— деди. Туриб аста-аста кетмоқчи бўлди. Эшикдан чиққунча ҳамма одам тикка турди. Бурунги одамлар ангтовроқ бўлар экан, кампирни, кайвонини алдаб чақирганига кетди, аста-аста уйига етди. Шу борса, Ҳожар буви кийим кийиб, қизғалдоқдай яшнаб ўтирган экан. Эралихон подшо буни кўриб, ўқрайиб, қўзиб, ҳангамадан нима оламан, деди. Гап буёқда турган экан, деб кампирини маҳкам қучоқлаб ола кетди. Энди Ҳожар буви Эралихон подшони андармон қилди. Ундан кейин бесиёқнинг гапи, уялмайдиган бўлиб қолди. Бойнағи баттол кайвони Ҳожар бувига имо қилди:— Шу бугун ўлсанг ҳам бўшатма. Қизлик пилламиздагидай куёвни олиб келиб, кўзимизнинг бир хуружини қондириб, хўп томоша қилиб олайлик,— деди.

Ана, энди булар ётаверди, бу кайвони яна Аҳмадбекман Юсуфбекнинг олдига кетаверди. Ҳовлиқиб тағив бойнағи эшикчага етди. Баттол, фирибгар бекларга қараб, бир сўз айтаверди. Ана, фирибгар кайвони хотиннинг ҳўиласи кўп бўлар экан, Юсуф билан Аҳмадни сўз билан олиб кетадиган бўлиб, маъқул сўздан айтаяпти:

Йигилишиб келибди гала баччалар,
Эртаминан жумбоз бўлар гунчалар.
Ота расм-қочув, писув бизда йўқ,
Ичкарига юринг сап бекваччалар.
Улмаган дунёда даврон сураймиш,
Яхши қизлар сочин ювиб тараймиш.
Подшонинг қизи келсин деб айтди,
Ичкарида хотин-халаж, сап қизлар,
Ота мерос меҳмонларни кўраймиш.
Евга кирмай ботир душман санчмайди,

Ёв бўлмайин ажал тўнин бичмайди,
Уялмайин юринг сийли меҳмонлар,
Бола-чақа, хотин-халаж қочмайди.
Отадан фарзандга қолган касмдир,
Қувмоқчи бўп кўнглимдаги ҳавасимдир,
Бизнинг шаҳар ўзбекчилик шаҳардир,
Эркак, қизлар ҳангама қип ўтирмоқ,
Ота-энамиздан қолган расмдир.
Юринг, сизни келсин, деди хотинлар,
Қоши қора, Шўрдарёнинг қундузи.
Хушвақтчилик бўлди ҳам қишу ёзи,
Азиз меҳмон, менинг билан юринглар,
Оп кел, деди подшонинг ёлғиз қизи.
Шакардан шириндир сўйласа сўзлар,
Кўлда сузар қорабош, катта ғозлар,
Иттифоқ бўп ош ичмоққа чақирди,
Йиғилишиб, кесин, деди кўп қизлар.
Қизлар сизга турли овқат бераймиш,
Бир нечаси соз, дутории чолаймиш,
Айтиб бориб сап бойвачча семиз қиз,
Бизнинг элда расм шундай, уялманг,
Сизлар билан хўб ҳангама қилаймиш,
Шўхроғинг ённа юринг, меҳмонлар,
Уялганинг ўйлаб бунда қолинглар,
Энди менинг билан бирга бўлинглар,
Қиз, хотинлар аралаш бўп ўйнайди,
Қизил гулдай бўлиб бари жайнайди,
Каттанг қолгин, баччаларинг юринглар.
Яхши одам муродига стади,
Сарбозбошн мис карнайни тортади,
Хотин-халаж ўз тенгиман ўйнашиб,
Чарчаган сўнг уй-уйига кетади.
Ўзбекчилик, кўп меҳмонли халқ бўлар,
Тўдалашиб, аралашиб ётади,
Қаринг қол, йигитинг юринг, меҳмонлар.
Тоқатим йўқ бир пасил ўтиргунча,
Чопишиб юрибди элда бир неча,
Дарров юринг, ҳаял бўлди, меҳмонлар,
Йўлингизга қараб ётир қиз, бачча.

Ана, энди Юсуф билан Аҳмадбекни, сап ўзи тенги шу
яхши йигитлардан, юз чоқли баччалардан олиб кетди.
Қайвони йўл бошлаб, қизлар ҳангама қилиб ўтирадиган
ҳангамахона уйга етди. Гуласал ойим салом бериб, жо-
йдан турди. Шунда беклар ҳаммаси тўрга ўтди. Омин

Билгирларни мунда айтиб келинглар,
Нима бўлса, ҳисобида бўлинглар.
Фуқаролар, туши қурсин, кўп ёмон,
Бу тушимнинг иложини қилинглар.
Лоту маннот менга ё чап бўлдима,
Назру ниёз мендан умид қилдима.
Бул тушимнинг ҳисобини қилинглар,
Оғир лашкар элга яқин келдима,
Ўзима бир подшо хасм бўлдима?!
Бул тушимнинг иложини айтинглар,
Айтиб туриб уй-уйингга қайтинглар.
Чўчка гўшти семиз еган, хизматкор,
Ҳисобин қип, уй-уйингга қайтинглар.

Ана, энди буларни билса ҳам қурандозлари қўрққанидан айта олмади, подшони андиша қилди. Ана, энди Бобо Қамбарни олиб борди. Ана шу Бобо Қамбарга подшо:— Билсанг, айт,— деди. Бобо Қамбар Гўзалшоҳ подшога қараб, тушини йўйиб, бир-бир қип айтаверди:

Билмаганинг билдирайин, билмасанг,
Яхшилик кўр, ёмонликни кўрмасанг.
Қўрқмагин, туш деган қоровул киши,
Ўзим айтсам жанжаллашиб қолмасанг.
Аҳмад билан Юсуф от тортиб келар,
Шаҳрингга келиб ғулғула солар.
Қўрган тушинг таъбирини айтайин,
Ўзим айтсам, сенга малол кеп қолар.
Бориб обод қилсам кулба хонамди,
Сен, бадбахт, ўртарсан гулдай танамди,
Давра олган шунқор Юсуф жонимди (р),
Келган йўлбарс Аҳмад, Юсуф боламди (р),
Тепангдан тўкилган тилла-қонингдир,
Ўзингда нимкола қушинг — жонингдир,
Қулаган иморат — сенинг танангдир,
Оғиз солган, чангал урган ўзингга,
Келиб қолар Аҳмад, Юсуф боламдир.
Кўм-кўк қилиб бўзартади кўзингди,
Бир кун кеп босар сенинг изингди.
Насва тортиб, келиб қолар фарзандим,
Тирноқ урган — Аҳмадбекдай кўзимди (р),
Хизматкор қилади сенинг ўзингди.
Аҳмад билан Юсуф Мисрга келар,
Келиб туриб кўп савдоларни солар...
Аҳмад, Юсуф болам Мисрга келиб,
Ўз қўлиман адолатли хон қўяр,

Келиб туриб ҳамма одамни йиғар,
 Жондан кечиб келган Юсуф, Аҳмадди (р).
 Хафа бўлсанг ўйнаб-кулар вақтингга,
 Келмаса, қойилман сенинг бахтингга,
 Туш йўйувчи Бобо Қамбар, Гўзалшоҳ,
 Уч кун подшо бўлар сенинг тахтингга,
 Еп-ёруғ ой — Бобо Қамбар, Гўзалшоҳ.
 Сўйлайдиган суяги йўқ тил бўлди,
 Урганч шаҳри олтойчалик йўл бўлди.
 Айтиб бердим бул тушингди таъбирин,
 Тушингнинг таъбири, подшом, шул бўлди.
 Нимколасоз мен тушаман тилингга,
 Аҳмад болам раҳм айламас ҳолингга.
 Сабаб билан келиб икки фарзандим,
 Бобо Қамбар подшо бўлар элингга,
 Нек чироғи Юсуф, Аҳмад ўғлимдир.

Гўзалшоҳ:— У, энангнинг жиғилдонига...— деди.—
 Бу айниган чолни олиб бориб зиндонга солинглар. Шу
 Юсуф, Аҳмад келганда, келиб туриб, менинг шаҳримни
 олганда, Мисрга подшо бўлганда, уни чиқариб олади.
 Хў, қизингнинг пушмай тойиға...— деди. Шўйтиб бечора
 Бобо Қамбарни олиб бориб зиндонга ташлади-қўйди.
 Кунда бир кулча амр қилди. Ана, энди Гўзалшоҳ подшо
 Юсуф билан, Аҳмадбек билан тараф бўлди. Гўзалшоҳ
 подшо энди элга қараб бир сўз айтди:

Эшитинглар, амалдорлар, сўзимни,
 Мўйсафид чол сарғайтирди юзимни,
 Юсуфман Аҳмадни банди қип келсанг,
 Урдада берайин Гулнор қизимни.
 Гап эшитдим, хафа бўлган вақтимди (р).
 Тарафларим томоша қип сохтимди.
 Аҳмадман Юсуфни банди қип келсанг,
 Хизматига берай ярим тахтимди.
 Яна берай қатор-қатор норимни
 Нор устига юклаб берай заримни,
 Бойлаб келсанг Аҳмад билан Юсуфни,
 Амалдор қип, берай ярим шаҳримни.
 Очилган тоғларда тоза гул борма,
 Менингдайин лотга чўзган қўл борма,
 Амалдорлар турган сарбоз полвонлар,
 Душманимни банди қилар ул борма?
 Лашкар олиб Урганч элга борсанглар,
 Қуллуқ дейшиб айтганимни қилсанглар.

Катта-кичик, турган жами ҳокимлар,
Юсуфман Аҳмадни банди қилинглар.
Гўпу милтиқ, анжом-асбоб олинглар,
Ҳар ерда душманга савдо солинглар,
Кўкча билан Мирза Маҳмуд домуллам,
Юсуфман Аҳмадни банди қилинглар.
Олиб келиб дорга тортиб, ўлдириб,
Кўнгилимни хўб дилижам қилинглар.

Ана, энди ҳамма сарбоз, ҳамма фуқаролар туриб, нима десанг, хизматкорингмиз, деди. Мирза Маҳмуд жойида туриб, подшога таъзим қилиб, бир сўз айтаяпти:

Жондан кечган ишни яхши қилади,
Ё ўлади, ё тиндириб келади.
Кўнгил қувонгудай кўп нарса берсанг,
Бу хизмат меинг қўлимдан келади.
Аввалида шунча гапни айтмасанг,
Хизмат тиндирган сўнг яна қайтмасанг,
Аввал бирор нарса бергин ўзима,
Бойлаб келсам, тағин айниб кетмасанг,
Ишонгудай бир нарса бер, подшойим,
Бўлқиллатай ўзим сувсиз далани,
Сўлдирайин қизил гулдай лолани,
Аввал берарингни бергин, подшойим,
Бойлаб келай Юсуф, Аҳмад болани.
Сомондай қип сарғайтирай юзини,
Ўйиб ташлай душманингни кўзини,
Аввал берарингни бергин, Гўзалшоҳ,
Бойлаб келай Юсуф, Аҳмад кўзини,
Кўрсатайин тарафингни ўзини.
Нима берсанг, аввал бергин, подшойим.
Қулатиб келайин солган маконин,
Куйдириб ташлайин жасадда танин,
Аввал берарингни кўрсат, подшойим,
Бойлаб олиб келай Урганчнинг хонини,
Олиб келай Аҳмадман Юсуфжонин.
Шу ўзбаклар тараф бўпти ўзингга,
Нима десанг, мен розиман сўзингга,
Кўнгилимни сен тўлдирсанг, Гўзалшоҳ,
Банди қилиб кўрсатайин кўзингга,
Аввал берарингни кўрсат, подшойим.

Ана, энди Гўзалшоҳ подшо Мирза Маҳмудга қараб, дунёлик вожидан айтаётган сўзини айтаверди:

Олқорлар ўйнайди товда, ёнада,
Жон бўлкиллаб қолди гартак танада,
Дунёликдан хизматқорни бой қилинг,
Кўп нарсам бор эди ғазнахонада.
Мирза Маҳмуд айтганини қилинглар,
Жилдиратиб этагига солинглар,
Олиб бориб кўтартиринг ўзига,
Миср элига катта одам қилинглар.
Яхши кийим шул Маҳмудга кийгизинг,
Отларининг юганини тутқазинг,
Олиб бординг буни ғазнахонама,
Дунёликдан бунинг кўзин тўйғазинг.
Чопқиллашиб барнинг олиб бординглар,
Нима деса, айтганини қилинглар.
От-анжомин шайлаб беринг ўзини,
Тоза тўйғизинглар икки кўзини.
Нима деса, йиғилишиб ҳаммангиз,
Қабул қилиб, хайр денглар сўзини.
Хайр деб ҳаммаси жонларни сотди,
Йиғламай қайтайин, қисматлар қатти.
Талотўп бўлибди Мисрнинг юрти.
Баракалла, мартабанга, Аҳмадбек,
Миср эли шунча қилди ғайрати.
Амалдорлар, Гўзалшоҳ хизматқори,
От-анжомни шайлаб Мирза Маҳмудга
Хуржин-хуржин танга тиллалар ортди,
Мирза Маҳмуд юраклари қопниниб,
Кўзи кўм-кўк бўлиб уйга оп кетди,
Бир қашқа йўргани эгарлаб келиб,
Мирза Маҳмуднинг остига тортди.
Банди қилиб келгнн бекларни, деди,
Гўзалшоҳ подшоси, гага хизматқор,
Омин деб фотнҳа бетига тортди.
Мирза Маҳмуд алил олиб подшодан,
Урганчининг элига қичаб йўл тортди.
Мирза Маҳмуд кўп гапларни билади,
Кўкайига кўп фирибни олади,
Гўзалшоҳнинг дуосини олай, деб
Кеча-кундуз отни қичаб келади.
Неча гаплар бўлди Миср юртига,
Томашайланг баттолнинг ҳимматига.
Неча нарса тортиқ қилиб баччағар,
Жўнай берди дин Хоразм юртига.
Мирза Маҳмуд жўнаб Урганч шаҳрига,
Миниб олган қашқа йўрға белига.